

EGYETEMES REGÉNYTÁR

MEGTÉPETT FÉSZKEK

IRTA:
LŐRINCZY GYÖRGY

Budapest,
Singer és Wolfner kiadása

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2014
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5433-97-9 (online)
MEK-13498

TARTALOM

MEGÁLLOTT AZ ÓRA.
HAZUG HAJSZÁLAK.
A KÖVEK.
JOLÁNKA MOSOLYOG.
VENDÉGEK A KERESZTELŐN.
A BUNDA.
CZIMBALMOT VESZÜNK.
BONTJÁK A MEGYEHÁZAT.
A KÁSA PÁL SZEME.
AZ ÖRÖKSÉG.
DEJANIRA.
A TÜNDÉR.
HUSZONÖT PENGŐK.
A MÁRVÁNY.
VISZIK A KIS KOCSIT.
A SZINEK.
A SZEMEREI FÁK.
A BUZAVIRÁG.

TUBA JÁNOS
BARÁTOMNAK

SZERETETTEL

MEGÁLLOTT AZ ÓRA.

Mondtam én mindig, hogy ne bántsuk az ócska butort. Legjobb, ha lassan megöregszünk együtt, a kik együtt éltük át az ifjuság ragyogó napjait. Ez az én filozófiám. Dehát hiába beszél az ember. Azért a diván, a karos szék idővel megkopik, elveszti a fényét, vagy éppen kimegy a divatból, mint a krinolin s akkor aztán új kell a helyére, nehogy megszóljanak bennünket. Most, ime, már egyedül csak a nagy, polituros fali óra maradt meg a régi butortatból, a mivel tizenkét évvel ezelőtt puha, pelyhes kis fészünköt összeróttuk. S egy homályos alkonyaton megáll az elvéhédtt óra is. Az Isten tudja, hogy mi lelhetett! Talán megérzi, hogy egyedül maradt, vagy pedig nyilván elfáradt az időpusztító öreg szerszám; barátságos, ismerős ketyegése egyszerre megszakadt. Némán, hangtalanul csügg a falon, mozdulatlanul, mint valami kopott, elgyötört vándor, a ki az árokperti akác árnyékába roskadt, kipihenni a fáradságot.

Elhivattam az órát.

- Nézze körül, mester uram, hogy mi baja van, aztán reperálja meg.

A mester vésővel, kalapáccsal, harapófogóval fölfegyverkezve, nekigyürkőzött a munkának. Gondos, gyöngéd vigyázattal kiemelte a polituros fakeretből a gépezetet és lefektette az asztalra. Aztán lehajolt hozzá és erősen, teli tüdővel beléfújt az ezer kerékből való szövénybe, bizonyosan azért, hogy kisöpörje belőle a port, a mit a hosszú vándoruton belélekezett. Akkor fölemelte és megbillentette az ingáját. Az óra lankadtan, mintha sóhajtott volna, megszólalt.

- Tik-tak, tik-tak...

Aztán elhallgatott. Olyan gyámoltalan, olyan nyomorult volt, mint a szélütött ember, a kinek a karja csak akkor mozdul, ha meglökik. Az órás megcsóválta a fejét. Majd össze-vissza srófolta a szögeket, megigazgatta a kerekeket, rugókat, aztán visszatette a gépezetet a fakeretbe s ismét megpróbálta elindítani. Az óra megint megszólalt.

- Tik-tak, tik-tak...

S újra elhallgatott. A mester letette az asztalra. Ugy feküdt ott, mint a holt ember, szó nélkül, hang nélkül, mozdulatlan. Az órás egy ideig tanakodva, majd megvetően nézett rá, azután visszaakasztotta a helyére s kimondta az ítéletet.

- Ennek vége. Ez már nem óra.

- Nem óra? Hát micsoda?

- Semmi. Elfáradt, elkopott gép. Pihenni vágyik.

- Hát akkor mit csináljunk vele?

A mester vállat vont.

- Tessék kihajítani. Ez bizony egyébre sem való.

Dühös lettem. Az jutott eszembe, hogy hiszen magam is olyan fáradt, pihenni vágyó gép leszek nemsokára. Hát akkor majd engem is ki kell hajítani, mint ezt a megrokkant szerszámot?

A mester akkor alkura fogta a dolgot.

- Van olyan része - szólt - a minek még hasznát lehetne venni, más szerkezetben. Öt pengőt megadnék érte.

- Öt pengőt! Aztán elviszik majd, ugy-e, széjjel, a világba, mérni tovább az időt, a napokat, az esztendőket? Hogy minden darabja újra haljon meg, külön-külön?

- Hát hiszen annak olyan a sorsa.

Elhallgattunk és sokáig nem szóltunk semmit. A sötét kis szobában egyetlen hang sem hallatszott. Ugy éreztem magamat, mintha valami halott fölött virrasztanék. A halott ott függött a falon, nyugodtan, mozdulatlanul. Vajjon hallja-e, hogy alkuszunk rá?... Fehér, sima lapjáról a fekete római számok úgy bámulnak le, mintha farkas szemet néznének velem. Sorra szedem őket. Egy-kettő, négy-öt, hét-nyolcz, tiz-tizenkettő. Aztán megint elülről kezdeném, de nem tudok a számokra nézni. Szégyenlem magam.

- Látja mester uram, valaha, tizenkét esztendővel ezelőtt, mikor a szőkefürtös, mosolygó menyasszonynyal idekerült, nem ilyen beszédet hallgatott ez az óra! Akkor is homályos alkonyatba borult a kis szobánk, de akkor tele volt melegséggel, dallal, kacagással, szerelmes sóhajtással... Szeretsz? Szeretlek!... S a csókokra csöndesen közbeszólott: tik-tak, tik-tak...

Az órás gondolkozóan nézett rám, mintha valamit akarna mondani. De csak nagyot bólintott a fejével.

- Aztán megint más hangokat hallott, - folytatom. Siró-rivó kis pacsirtát, a kinek gögicsélő ajka érthetetlen szavakkal köszöntötte a futó időt. Kedves, szelid, altató dajkadalokat a ringó bölcső körül... Azokat is ő mérte ki, ez az elfáradt vén koldus, a kit most az utszélre készülek kihajítani...

A mester megilletődötten sóhajtott.

- Miért, miért is nem állott meg akkor, ugy-e?

- Még dolga akadt, mester. Sápadt, halovány fiatal asszony a kékszalagos ágyon. Száraz ajakán elhaló sóhaj, lázas álmok zagyva kitörése. Azt kellett fölfognia. Ott akadt meg, a kerekei között, az utolsó nyögése is s talán sokáig éppen az mozgatta érzéketlen, rezgő érclelkét, mikor egykedvűen ketyegett: tik-tak, tik-tak...

Az órás ekkor türelmetlenül, elhatározottan közbeszólott:

- Hat pengőt adok érte. Hatot. De többet nem lehet. Annyit sem ér.

Véget vetettem az alkunak.

HAZUG HAJSZÁLAK.

Hová lettek a fazsindelyes, szalmatető, alacsony kurtakorcsmák, a mikben beszédes cimbalomszó és néma, teli pohár csengett? A természetes, széles, nagy állások, kocsiszín, a mikben ekhós szekerek húzódtak meg a zivatar elől? Hová lettek, a faluvégről, az országút mellől? Az Isten tudja. Elmosta az idő, a zápor azokat is, akár csak Vytan-vár falait a bérctetőről. Meghaltak, elmúltak; a bánatunkkal meg az örömünkkel, a lelkünk szilaj mámorával. Józanok lettünk módfelett.

A nagy nemzeti éjszaka idején, 1849-ben, még állott Pelsücön a korcsma. Rozzant tető alatt, roskatagon lapult meg éppen a megyeház háta mögött, a nagy hegy tövében, hogy szinte alig látszott. Rongyos volt a neve. A Rongyos. Jól elkeresztelték. Volt a városban más korcsma is, emeletes, parádés vendégfogadó, de oda csak a becirkerek, komitatsrathok, zsandártisztek szálltak. Magyar ember félt abba menni, spiclinek nézték volna.

Karácsony táján, havas, sötét téli alkonyaton két fiatal ember tért be a Rongyosba. Puska volt a vállán s tarisznya mindakettőnek; vadászatról jöttek, a hegyek közül. Garázda Péter, a korcsmáros, csöndes jóestével köszöntötte őket, mintha régi ismerősök volnának. Erős, férfias, edzett két uri gyerek volt, Dúlházáról. Csáthy Ferkó az egyik, aki Schwechat alól egy puskagolyóval került haza, a másik meg Dusza Pista, azelőtt szolgabíró, most egyszerű hatókrös gazda, szántóvető. Az aratókról ne beszéljünk.

A fiatalok körülnéztek az ivóban. Csöndes alakok ültek jobbra-balra, legnagyobbbrészt fuvaros paraszt emberek, zsiros ködmenben, megviselt, fehér szűrben. Pipázott valamennyi. Az egyik lócán két zsandár ült, térdhez szorított fegyverrel, közöttük egy megvasalt ember, aki kanásznak vagy gulyásnak látszott. A vendégek a szomszéd szobába fordultak, a hol vörös abroszsal leterített asztalok voltak, uri vendégek számára, bizonyosan. Nem szóltak semmit, de azért Garázda Péter, a korcsmáros, egy pint bort állított az asztalra, meg két poharat. A poharakat tele töltötte, aztán megállott, hátratett kézzel, az asztal előtt.

A vendégek rágyújtottak. Dusza Pista, míg a kovából szikrát csiholt s a taplót nyomkodta a pipájába, a csutora mellől félszemmel az ajtóra sandított.

- Gubo Miska megint rajta vesztett? - kérdezte a korcsmárostól.

Garázda Péter vállat vont.

- Mondtam már neki eleget, ténsuram. Nem olyan világ van most. Két tinót hajtott el Csengődről.

- Azért vasalták meg olyan keményen?

- Azért. Kassára viszik.

Dusza Pista dühösen az asztalra vágott.

- Két rongyos tinóért!

Gubo Miska hires lóköető volt akkor, azon a vidéken. Szolgabíró korában Dusza Pista is szívesen veretett rá olvasatlan huszonötöt, akármikor. De most, mikor becsületes hazafiakat annyi hazugság czimén fogtak pörbe, nemzeti sérelem volt az is, ha a lóköetőt üldözték.

A vendégek összekoccantották a poharakat s kiitták egy hajtásra. Aztán megint töltöttek. Savanyu volt, ardói idei termés, de legalább bor volt, igazán. Ott lappangott benne a bor lelke: a tűz, a mámor. A negyedik pohárnál már lángolt az arcuk. Akkor Garázda Péter észrevétlen kisompolygott a szobából s csak ketten maradtak ott. Meg egy kép a falon: a császáré... Dusza Pista oda mutatott.

- Az az oka mindennek.

S fölhajtott egy pohár bort megint. Csáthy Ferkó csititgatni próbálta, ahogy mámoros emberek szokták, akik sohasem értenek egyet.

- Ugyan, hagyj békét. Tán nem is tud róla semmit.

Dusza Pista nagyot káromkodott. Gyűlölettel tekintett a képre. A császár arczán ott ragyogott az ifjuság és a győzelem imperátori büszkesége s széles mellén egész sor rendjel, nagyszalag meg egyéb fejedelmi ékesség. A fiú lángoló szemét elfutotta a vér. Fölkapta fegyverét az arcához és célzott... Egyenesen oda, a hol a rendjelek csillogtak... S a dörrenés után sűrű füstfölgleg kerekedett.

Egyetlen szempillantás alatt történt. Mintha a bor rapszodiája tört volna ki a fegyver csövén. Csáthy Ferkó rémülten ugrott föl. Megragadta a füstölgő fegyvert s kirántotta a fiú kezéből.

- Mit csinálsz? Megőrültél?

Már akkor Dusza Pista halálsápadt volt. Indulatosan, daczosan akart felelni, de csak hebegett, össze-vissza. A Csáthy rémülete kijózanította.

- Ejh, mit!... Arad... Az Új-épület... Bárcsak...

Nem mondhatta ki azt sem, a szoba ajtaja fölpattant. A két zsandár lépett be, a fegyvert lövésre, szurásra készen tartva. Csáthy Ferkó gyorsan odasugott Duszának.

- Ne szólj semmit. Az öreg édesanyádnak a szive szakadna meg. Ugy sem látta senki, majd én magamra vállalom. Én utánam nem sir senki sem...

Senki. Pedig tudta, hogy valaki sirni fog. Egy szép szőke leány, ott, a dulházai Karády-kurián... Késő már!

Az egyik zsandár rájok rivallt, németül:

- Hol a Waffepass?

Azoknak adtak Waffepasst, akiknek megengedték, hogy fegyvert tarthassanak. Az sem mindenkinek volt szabad, csak a megbízhatóbbaknak, akikről föltették, hogy csak vadászásra használják. Csáthy Ferkóék is nagy protekcióval jutottak hozzá. Siettek is előmutatni mindaketten.

A zsandár megcsóválta a fejét.

- Mit csináltak itt?

Csáthy Ferkó odanyújtotta a puskát.

- Én lőttem.

Azalatt a másik zsandár meglátta a falon a császár képét. Csupa rongy volt az, amint a sörétek összeszakgatták a császár vállán a piros hermelint s mellén az aranytól csillogó rendjeleket. A zsandár levette a képet a falról s megmutatta a társának.

- S ilyen embereknek adnak Waffepasst! Die Rebellenhunde!

Béklyót vett elő a táskájából és a Csáthy Ferkó kezeit összelánczolta. Dusza Pistára rá sem néztek. A korcsmárostól vásznat kértek, abba becsomagolták, lepecsételték a képet, aztán a Csáthy háta mögé álltak. Az egyik az ajtóra mutatott.

- Vorwärts! Mars!

Az ivóban az emberek szótlánul nézték őket. Gubo Miska fölállott a lóczáról s a zsandár intésére odaállott Csáthy mellé. Kezén, lábán csörgött a láncz, a mikor lépett.

A zsandárok vállra kapták a fegyvert. Aztán kiléptek a korcsmából, ki, a havas, sötét, téli éjszakába. Egy darabig utánok néztek a korcsmából. Lassan mozogtak előre az uton s nemsokára elnyelte őket az éjszaka, a tél, a sötétség. Már a lépésük s a bilincs csörgése sem hallatszott s akkor Garázda Péter bezárta a korcsma ajtaját. A Rongyosban elcsöndesedett, elhalt a pohárcsengés.

*

Reggel volt, mikor egész éjjeli szakadatlan gyalogolás után Kassára értek. Csak kétóránként pihentek egy-egy negyedórát utközben, zsandárszállások, postaállomások istállójában. Ki is voltak merülve mind a négyen. Csáthy Ferkó támoilyogva állott meg a börtönfelügyelő előtt. Az is német volt. Nem sokat beszélt. Legelőbb is elszedtek tőle mindent, pénzt, pipát, órát s egyéb apróságot.

Csak akkor pirult el, mikor a tárczáját átadta. Finom selyemhimzés volt. A felügyelő meg is nézte minden oldalról. Az egyik belső lapján finom szőke hajszálakból volt kihimezve: Magának és magáért - mindent. Aranka. Dulháza, 1849. decz. 3. - Három héttel ezelőtt ez a névnapi ajándék az üdvösség postája volt. Nem tudott olyat csinálni senki, csak ő. A hosszú, szőke selyemhajából varrta bele a szívét... Egy pillanatra megrohanta a vágy, hogy két szóval visszakövetelje a boldogságát, a szabadságát. Oda akarta kiáltani:

- Ártatlan vagyok. Nem én tettem.

De legyőzte a gyávaságát. Nem, nem lehet. Ő maga ajánlotta ezt a baráti áldozatot. Végig kell azt szenvedni, akármibe kerül is. A felügyelő kivette a pénzt a tárcából, magát a tárcát visszaadta. Ki tudja, mi jutott annak is az eszébe.

- Itt van. Ezt elteheti.

Ferkó hálásan tekintett rá.

- Köszönöm...

Azután még egy kis formalitás volt hátra. Kivallatták, a szokásos módon, a nacionáléjára nézve. Huszonhat esztendő, nőtlen, irni-olvasni tud, beszél magyarul és németül, büntetve nem volt, noha megérdemelte volna, mert a lázadókkal tartott, nemzetőr volt. Rubrikába szedték a haja, a szeme színét, a fülének, szájának, orrának a formáját, megmérték: milyen magas, milyen kövér. Különös ismertető jele: a melle jobboldalán begyógyult seb, amit Schwechattól hozott. Akkor a felügyelő intett a zsandároknak.

- Mehet.

A kerületi börtön nagyon előkelő intézménynyé lett abban az időben: a legkülönb emberek voltak ott elkvártélyozva. Tisztos táblabíró-alakok, régi, történelmi nevek viselői, együtt a pusztai haramiákkal, szegénylegényekkel, hetedhét vármegyében hires Gubo Miskákkal, meg a kereskedői furfang tipikus hőseivel: csalókkal, orgazdákkal, sikkasztókkal. A nemzet szabadságáért küzdő optimateseket így akarták egy kategóriába sorozni a közönséges gonosztevőkkel. Nem sikerült. Magok az élet hajótöröttjei, az elbukottak nem engedték, ők maguk tettek különbséget a legnagyobb tisztelettel. Pipát, csizmát tisztítottak a számukra, megvetették az ágyukat, mosdóvizet hordtak nekik, mintha cselédjeik lettek volna.

Csáthy Ferkóra is valóságos jótétemény volt a Gubo Miska ismeretsége. Ő tőle hallott meg minden ujságot, amit az ujonnan összefogdosott jövevények behordtak ebbe az élők sirvermébe. Hogy kiket soroztak be a stráfkompániákba s vitték el szanaszéllyel, Temesvárra, Komáromba, Aradra. A reggeli séták alkalmával Gubo Miska mindig tudott valamit mondani. Néha egy-egy fogoly kimaradt a sétáról; Gubo Miska már tudta, hogy őt esztendőre ítélték-e vagy tizre s Kufsteinba vitték-e vagy Josefstadtba?

Csak otthonról, Pelsücről, Dulházáról nem tudott semmit. Az első hetekben, hónapokban könnyen megnyugtatta türelmetlen szívét azzal, hogy hiszen ugysem tarthat soká a szenvedése. El-elnézegette a tárczát s a szőke hajszálak édes biztatásából meritett reménységet és bizalmat.

De a hónapok csak multak és szaporodtak s a helyzete mégsem változott. Napról-napra, hétről-hétre, hónapról-hónapra hasztalan várta a napot, amikor majd a bíró elé állhat és megtudja, mi a büntetése. De hozzá sem szóltak. Eltöprenkedett rajta. Vajjon szándékosan hagyják-e ebben a bizonytalanságban, hogy a büntetését meghosszabbítsák, vagy megfejtkeztek róla végképpen? De már erről Gubo Miska sem tudott mondani semmit. A harmadik esztendő közepe táján vigan köszönt jó reggelt Gubo Miska.

- No, ifjurar, mit tetszik haza üzeni?

- Hogyhogy?

- Már én holnap ilyenkor szabadulok.

Mit üzenjen, mit üzenhetne haza? Semmit. Kifosztott, reménytelen lelkét küldje-e el, vigasztaló szóért vagy szabadulásért könyöröggön? A büszkesége tiltakozott.

- Hát isten áldja meg, Miska. Majd rám is rám kerül a sor. Örökké semmi sem tart.

Nem, örökké nem tart semmi sem. Ámbár a tépelődések, a szerelmi vágyak négy esztendeje csakugyan fölér az örökkévalósággal. Lassan-lassan elfásult a lelke; valami közömbös önmegadással rózta az egyhangu napokat s míg képzeletben el-elkalandozott messze, messze, az álmok szárnyán, a szája szélére szomorú, gunyos mosolygás ült. Biz az beillett volna sirásnak is.

*

Borongós, meleg tavaszi reggel volt, az ötödik tavasz, mikor a szabadságlevelet a kezébe adták. El sem akarta hinni. Hiszen eleddig még meg sem kérdezték tőle: bünös-e, mit követett el? A nagy amnesztiáról, a fiatal császár házasságáról, ami a kegyelem indító oka volt, benn az élők nagy temetőjében, a háromszáznegyvenhetesek meg kétszázkilenczvenkettősök nem tudtak semmit. A felügyelő hosszú beszédben magyarázta azt meg Csáthy Ferkónak. Hogy máttul fogva szabad, a felséges császár és felséges hitvese kegyelméből, amiről sohase felejtkezzék meg.

- No, also Csáthy! Aztán tepet nem löni császár, majesztät. Tudod?

Ferkó bólintott a fejével. Tudja, nem kell többet a császár ő felsége képeré löni.

Mikor a börtönépület kapuján kilépett, alig birt menni s az utcásarkon szédelegve állott meg. A nyüzsgő emberáradat, a szabad mozgás szokatlan kaleidoszkopja elkábitotta s szinte öntudatlanul botorkált utcáról-utczára. Tán az ösztöne vitte éppen a város végére. A hosszan elnyuló ház-sorok között megismerte a felhőkben messziről eléje borongó kék hegyeket, amelyeket annyiszor bebarangolt hajdan, mikor még fiatal szívében a szerelem édes, ábrándos dalai zsongottak. Kitárta a karját, hogy megölelje a rengeteg homályos körvonalait. Aztán sietve vágott az utnak, a merre több mint négy évvel ezelőtt ide hozták vasban.

Minél messzebb jutott a várostól, az országut annál néptelenebb lett s Ferkó annál mohóbban szívta az üde, szabad levegőt. Egy viruló akácz tövében, az árokparton leült. A szíve megtelt a szabadság érzésével, a szenvedő szerelem boldog vágyával és fölujuló reménységével. Elővette a tárczát. Olyan régen nem látta már! Könybe lábbadt a szeme, mikor megszimogatta az aranyhajszálakból varrott írást: magának és magáért mindent... Mindent. Lehetetlen, hogy az a kéz hazudjék! Az, amelyik ezt kivarrt, az simogatja majd barázdás homlokát, míg kék szemével rámosolyog.

- Hess, hess, te csunya, fekete felhő. Add vissza az álmaid, a szerelmét. Nekem, aki négy esztendeje várom a dalát, a csókját, a lelkét...

Kézbe kapta a botját, aztán sietett tovább. Sűrű őserdőkben, amik az északkeleti Kárpátok alsó hegyhátaikat koszorúzzák, vezetett az útja mindenütt. Levette a kalapját, úgy ballagott, lehorgasztott fejjel, gondolatokba merülve, az erdőszéli gyalogösvényen, a fák árnyékában. Lelkére leborult az erdő csöndje, a szabad magánosság megnyugtató hangulata s elmerült az erdő lágy susogásában, ami közé fülemüledal és rigófütyty vegyült. Nagy, meredek kapaszkodóhoz ért s az ormon megállott. Az út itt olyan keskeny, hogy két oldalról a fák lombjai összeérnek. Ferkó megremegett, valami különös zaj ütötte meg a fülét. Mintha puska csörrent volna, aminek a kakasát fölvezették. Hirtelen az út másik oldalára pillantott. Terebélyes fának vetve a hátát, egy ember állott ott, puskával a kezében. Éppen célzott. A fegyver egyenest Ferkónak volt szögezve. Csak egy pillanat hiányzott...

- Miska! - kiáltott rá torkaszakadtából.

Az ember leeresztette a fegyvert s az utasra nézett meglepődve. Gubo Miska volt. De ugyancsak megviselte az a másfél esztendő, amióta kiszabadult. Rongyos volt, tetőtől-talpig.

- Az irgalmát! - káromkodott. - Szerencséje, hogy megismert a ténsur! Hol jár erre? Mit keres itten?

- Mit keresek? Hát kiszabadultam én is, Miska. Dehát kend. Ilyen utra tért?

Az ember lesütötte a fejét s maga elé bámult, gondolkozva. Aztán fölemelte a puskát s dühösen bevágta az erdei bozótba.

- Eredj, kutya! Nem nekem való vagy!

Csáthy Ferkó az utonálló vállára tette a kezét.

- Lelőtt volna kend, ha meg nem ismer.

- Le, uram. Megfogadtam, hogy elpusztítom, ha az utamba akad, akárki fia lesz is.

- Dehát miért? A becsületes kenyér, ha száraz is, mégis csak különb, mint a lopott kalács, Miska. Miért nem kerestél valami becsületes szolgálatot?

- Kerestem én ifjúrám, eleget. De ahogy megtudták, ki vagyok, a zsandárok szakadatlan a sarkamban voltak. Kivertek mindenünnen. Már nekem nem hisznek. Így jutottam ide.

- Erre a véres utra. Aztán mit csinált kend, mondja?

Az utonálló nagyot nevetett.

- Semmit. Ez sem nekem való. Az Isten se akarja. Itt lestem az utat, az erdőből naphosszat. De nem jött senki, mintha csak megneszelték volna. Néha, nagy trombitaszóval robogott el a delizsánc, de azon két zsandár van, mindég. A múlt héten, estefelé jött egy uri hintó, az is hiába.

- Miért?

- Asszony ült rajta, a dajkával, a gyerekével. Megismertem azt is. A Dusza István ur felesége volt, Dulházáról.

Csáthy Ferkó elsápadt.

- Dusza Pista? Hát megházasodott?

- Azt se tetszik tudni? Meg ám. Épp akkor tájban, mikor én kiszabadultam, másfél esztendeje már, körülbelül. Most talán fürdőre ment a fiatal asszony a gyerekével, a Szepességre, vagy hová. Tele volt ládával a kocsi.

Nem arra hallgatott már Csáthy Ferkó, hogy mennyi láda volt a kocsin. Mély keserűség, undorodás fogta el. Megcsóválta a fejét, hitetlenül. Az utonálló nem vette észre s tovább folytatta.

- Hogy is tudtam volna bántani! Hiszen olyan, akár az angyal! Hányszor ringattam a térdemen, valaha, még mikor akkora volt, mint az öklöm.

Ferkó szórakozottan szólt közbe.

- Kicsoda?

- Hát az Aranyos kisasszony. Hiszen úgy hívta ifjúrám is, bizonyosan.

A Csáthy Ferkó szeme előtt elsötétült a világ. Ugy érezte, hogy minden vére a szívére tolul s a fejében összezavarodnak kusza gondolatai. Torkon akarta ragadni ezt a zsványt s kicsikarni tőle a vallomást, hogy hazudik. De megfékezte az öklét. Hiszen miért hazudnék ez az együgyű ember? Valami zsibbadás fogta el, mintha az élet megállott volna az izmaiban, az ereiben. S egy pillanatilag reménykedett: hátha nem jól hallott?

- Mit beszél?... A kisasszony. A Karády kisasszony... Az Aranyos... Nem, nem lehet...

- Dehogyan, ifjúrám. Hiszen csak ismerem tán! Három esztendőig szolgáltam Karádyné ténsasszonyánál. Még akkor az Aranyos kicsi volt, de úgy emlékszem rá, mintha csak a magam gyermeke lett volna. Bezzeg, menyecske most már. A Dusza István ur felesége...

Aztán még sokáig mormogott, mesélt Gubo Miska. A régi világról, ami elmúlt. A tekintetes urakról, akik szanaszét széledtek, ki erre, ki arra, némelyik messze, tengerentúlra. Az új rendről, amibe sehogysem tud beletörődni, kivált a falu népe. S a jövővényekről, akik az uri kastélyokban megtelepülnek s akiknek nemcsak a nyelve, de a szíve is idegen.

Csáthy Ferkó egy szót sem hallott abból. A szeme elmélyedt az erdő sűrűjébe, a lelke az összeomlott álmok sötétségébe. Az az alávalóság, amit hallott, fojtogatta. Majd lángolt, majd elbágyadt. Mintha széttéptek volna a lelkében egyszerre mindent: az álmait, a szerelmét, a reménységét. Hitét, bizalmát, emlékeit. Ugy érezte, mintha éppen olyan rongyos volna, mint ez az utonálló itt. Rongy, rongy, csupa rongy minden. Az élet, a haza, a barátság, a szerelem. S az a hajszálból himzett hazugság is... Elővette a tárczát s odadobta a zsvány puskájához, a bozótba. Aztán nagyot lélezett.

- Gyerünk, Miska.

- Hova?

- Haza.

- Hol van az, ifjúrám?

- Dulházán, az apám elpusztult hajlékában. Ketten csak megférünk benne, kend meg én.

- Hát csakugyan? Nem fél az ifjú tőlem?

- Miért félnék? Egyforma koldusok vagyunk, Miska. Kivert kutya vagyunk mindketten. Kend is, én is.

A zsvány bámészan hallgatta. Nem értette, de megsejtette, hogy valami nagy szerencsétlenség történt ezzel az emberrel, akit meg akart ölni. Hogy nincs már, nem érdemes miről beszélni. S megindultak, lassu, fáradt léptekkel a dombról lefelé. Nem volt miért sietniük. Az erdőre leszállott a tavaszi hüvös alkonyat s az elhagyatott rengeteg föl-fölsóhajtott. A fálombok között, az égen, szürke felhők foszladoztak szét. Rongyos felhők usztak a rongyos vándorok feje fölött.

A KÖVEK.

Szeretem én a követ is, de csak addig, míg künn, a hegyek ormán a bérczeket koronázza és fölnyulik az égre, mint a szabad végtelenségnek szánt diadalmas sziklaoltár. Mert erős az és büszke, daczol a nap tűzével és a fürgeteg korbácsával. De az emberek szélyelhordják és palotákat, utczákat, városokat építenek belőle s akkor hideg lesz, szívtelen, csufolódó. Fázom tőle, mert nehéz árnyéka rám borul s a falaiból verejték és könny csillog elő, a mivel bevakolták. Ha meg akarok melegedni, akkor futok én innen, a kövek közül, ki, a vadvizes, nádas, rekettyés pusztaságba, akárhová, csak el innen, a paloták fagyos, kegyetlen kövei közül.

A nagy, széles folyó méltóságos egykedvűen hömpölyög el a lábam előtt. Hová? Ezek a félelmetes, szakadatlan keringő hullámok honnan jönnek és hová mennek? Miért jönnek és miért mennek? Velök tartsak-e, keresve az örökkévalóság kalauzát? Füstölve, zakatolva ringatózik alá a hátán a hajó, megrakva, telirakva kővel... Itt is kő, megint kő, mindenütt kő! Hát nem lehet az elől elfutni soha? A parton a szelid, szabad sikság, a mit emberi szem be nem érhet. Egyforma, nyugodt, hangtalan. Talán ott lakik ő, a csönd, a magány?... Neki-iramodom, versenyt a széllel, tovább, tovább, el, el, messze a kövektől!

Itt nincsen már semmi, csak az ég fölöttem és a róna alattam. A semmit látom, vagyis a mindent s a végtelenség érzése a lelkembe száll. És szinte szállok, röpködök én is. A távolból szelid, árnyékos liget bontakozik előmbre, a mint susogó lombjával összeborul. Mi van ott, a fák mögött, az árnyék alatt? Félve, lopva közeledem hozzá: hátha az is követ rejteget? Nem. Nádfödeles, alacsony vityilló bukkan ki a lombok közül. A falai fűzfásövényből vannak fonva és becsapkodva szürke, sötét sárral. Olyan éppen, mint a fecskéfészek. Ez, ez a nekem való, ilyenről álmodtam, esztendőszámra, benn a városban, a kövek között, ilyen eldugott zugról, a mi sárból legyen, nem kőből: a hová elbujhassak, félreállva az utból, hogy el ne gázoljanak. A hol ne legyen más senki, csak én... meg a fészke. S ne lásson más senki, csak a ki mindent lát és én se lássak senkit, csak őt, a mint száll, száll a vihar szárnyán, vagy a verőfény sugaraiban, végig a világon, örök, rettenetes, mindeneket ölelő erejével...

Az ajtón kilép egy ember. Ember, bizonyosan. A karjain fölgyűrve az ing, hónaljig. Ez is küzd hát, mert dolgozik. Miért? Itt, a végtelenség csöndjében? A fák közé megy, a hol széles, erős, fehér vászon van kifeszítve az ágakon. Bölcső... Az ember odamegy és megringatja s a vászonbölcsőben álmódó gyerek megmozdul és fölsír... Éppen úgy, mint otthon, az én fészkeben, a hol a gyereksírás hangjaiban a gond, az örök gond ébred és tölti meg a lelkünket tépelődéssel, aggodalommal s barázdákat szánt végig a homlokunkon. Hát nem lehet az elől elbujni sehová? Még ide sem, a csöndbe, a magányba?...

Az ember észre vesz és rám néz.

- Adj Isten jó napot, ténsuram!

- Adjon Isten. Miben fárad kigyelmed?

- A hajlékot igazgatom, ténsuram, mert hogy a tavasszal leégett.

- Az bizony elég nagy baj!

- Baj, baj. De hát ki tehet róla?

Meg-megringatta a függő bölcsőt, mert a gyerek ébredezni kezdett és kicsi öklével álmosan dörzsölte a szemét, miközben nagyokat sikoltott.

- Bizonyosan éhes, szegény, - szóltam, a gyerekre mutatva.

- Már pedig hiába. Mert az anyja oda van, a libákért, az érnél. Mig haza nem jön, addig ríhat, a kis haszontalan.

- Fiu?

- Az a!

- Hogy hívják?

- A hogy az apját.

- Hát az apját hogy hívják?

Az ember vállat vont.

- A hogy a nagyapját.

Most már én vontam vállat, türelmetlenül.

- Hát aztán valami neve nem volt a nagyapjának?

- Hogyne lett volna! Azt sem tudja a ténsur?

- Honnan tudnám?

- No, mert hát nem lakott itt más, ténsuram, emberemlékezet óta. Pesze Boldizsár. A hetvenhetedik nagyapámat is úgy hívták és a hetvenhetedik unokámat is úgy fogják hívni, fogadom!

- Boldog ember kend, Pesze Boldizsár uram, ha azt hiszi.

- Azt én. Meg aztán miért ne hinném?

- Hiszen igaz. Csakhogy ki tudja még most azt, hogy mi lesz ebből a gyerekből?

- Az, a mi az apja, meg az öregapja volt.

- Bizonyosan? Nem is töri a fejét rajta, hogy miképpen fog fölnevekedni?

- Minek törném? Fölcseperedik az magától is. Püspök meg nem lehet belőle ugy sem.

- Ki tudja?

- Minket arra teremtett az Isten, hogy itt őrizzük a két falu legelőjét. Fele Karagyoshoz, fele meg Keszihez való. Egyéb gondom sincs, csak hogy az egyik marhája át ne bitangoljon a másik legelőjére. Elég gond az is.

Egyéb gondja sincs! Az a szörnyű gond, hogy mi lesz a gyerekből, abból, a kiért él, küzd, dolgozik, az meg sem legyinti a lelkét. Az lesz, a mi az apja, nagyapja, hetvenhetedik öregapja volt. Pesze Boldizsár lesz, határcsősz. Mennyiért nem adnám, ha a helyébe lehetnék! Itt, az Isten ölében, a fecskéfészek vesszőfonatos, kő nélkül való, meleg sárfalai között. Pesze Boldizsár én is, a fiam is, az unokám is... Irigység fogott el. Ezt, ezt a sárpalotát meg kell szereznem mindenáron! Leheveredtem az eresz alá.

- Tudja mit, kend, Pesze Boldizsár uram? Én szép nagy házban lakom, benn, messze a városban. Kőből való, emeletes házban...

- Hálistennek!

- Czifrára festett, rézkalincsos kapuja van. Az ablaka nagyobb, mint ennek itt az ajtaja. A tornácza oszlopos, a szobákban vassácsos cserépkályhák, supellátos ágyak...

Az ember nagy szemeket meresztett, úgy hallgatta.

- Uri kastély az, ugye? Kőműves munka. Jó dolga van benne a ténsurnak.

- Nincsen jó dolgom.
- Hogy lehet az?
- Kőből van, Pesze Boldizsár, azért. Fázom benne mindig.
- Most, nyár derekán.
- Most is, mindig.
- Miért nem tetszik befűteni?
- Nem a miatt fázom.

Ezt, persze, Pesze Boldizsár nem értette, hát nem is szólt rá semmit.

- Ott hagynám, szívesen. Ha idejöhetnék, ebbe a vityillóba.

Pesze Boldizsár nagyot nevetett.

- Mégis jó kedve van a ténsurnak, hogy így bolondozik.
- Nem tréfálok, Pesze Boldizsár uram, komolyan beszélek.

Az ember rám nézett. Tágra nyitotta a szemét, aztán nyilván gyanakodott, hogy csufolódom, mert hátat fordított. Kapát fogott a kezébe és összekapargatta a ház előtt a sarat, a mi még a vakoláshoz kellett, bizonyosan.

- Hát, mit szól hozzá kigyelmed? - sürgettem. - Sok pénzt adnék érte: ezer pengőt. Azon akár a városban is vehetne házat, másikat, kőből valót, különbet, mint ez.

Abbahagyta a munkát és félkönyökkel a kapanyélre támaszkodott. Csak úgy mormogott, a fogai közül, mintha nem is beszélne, hanem csak gondolkodnék.

- Már hogy is gondolhat olyat a ténsur? Nem kéne így lóvá tenni a szegény embert! Vagy ha igaz is, akkor is mire való volna? Mit csinálna a ténsur itt, mit csinálnék én amott!

Borongó szemmel néztem végig a sikon, a melyre a nyárvégi alkonyattal könnyű köd ereszkedett. Mint valami fátyolon át, messziről sötétlettek a városi szürke házak, a nagy, hideg kőpaloták s a ködfelhőben hosszú, óriás karokat nyújtogattak felém, a mik átöleltek. Didergő szívemet, ingatag lábaimat huzzák, ellenállhatatlanul, vissza, vissza a kövek közé...

JOLÁNKA MOSOLYOG.

Kerepessyné tekintetes asszony fekete harisnyát köt, a hogy özvegyasszonyhoz illik, a leánya meg, Jolánka, fehérret. Pedig a tekintetes asszony haja fehér, mint a hó s a Jolánkái fekete, mint a holló. Ilyenkor falu ám igazán a falu, Csobánka is, mikor az eső esik s a sötét, haragos felhők beborítják a fákat, a réteket, a virágokat, a kis fehér házakat, hogy szinte elalszik minden, köröskörül. A muskátlivirágos ablakok mögött pereg a rokka, csattog a szövőszék meg a kötőtű: ábrándokat a kikeletről s rózsaszínű álmokat a szerelemről. A falu álmodik.

Jolánka fölpillant. A keze az ölébe hanyatlik öntudatlanul és szép, ragyogó fekete szeme elgondolkozva bámul az anyjára. Odanéz, de nem lát semmit. Mintha a lelke ott usznék, künn, a szakadó hideg záporban, a gomolygó sötét felhők szárnyán, messze, valahová, a hová vágyakozik s a hová nem jut el soha senki... Piros, formás kis szája szinte sirásra áll és végre is kitör belőle a keserűség:

- Utálatos eső! Utálatos!

Kerepessyné tekintetes asszony csodálkozva néz rá.

- Mi lelt, Jolánka? Esik az eső. Hát ki tehet arról!

- Persze, hogy ki tehet! Csakhogy ettől megbolondul az ember. Hogy esik, esik, szakadatlanul, örökké esik... Mindig csak esik, aztán semmi egyéb.

Az anya mosolyogni próbált.

- Majd vége lesz, fiam, annak is.

- Tudom. De rettenetes rágondolni is, hogy így kell az életet leélni, szürkén, egyhanguan, csöndesen, a templom és a harisnyakötés között. Mig az eső csak esik, esik, szakadatlanul.

- Hátha egyszer csak betoppan a mesebeli királyfi...

- Nem bolond. Hogy bőrig ázzék? Szép kis királyfi lehet, képzelem, paraplival a hóna alatt, ugy-e? No, háromszor is meggondolná, hogy nekivágjon-e a térdig érő csobánkai vendégmarasztó sárnak!

Kerepessyné letette a kötést az asztalra. Aztán félig tréfásan, félig komolyan nézett a leányra, mintha annak a durczás arczából a titkos gondolatait akarná kiolvasni.

- Hja, fiam, kinek milyen a sorsa!

- Mindig csak a sors! De hiszen, biznák csak rám!

- Ugyan mit csinálnál, halljuk!

- Mit? Nekivágnék a nagy világnak. Arra való az embernek az akarata.

- De édes Jolánkám, Csobánkát nem tolhatjuk borsószemen Budapestre vagy Párisba.

- Még csak az kellene! Amerikába mennék egyenest. A tenger, igen, az aztán valami! Milyen fölséges lehet a vihar, a fürgeteg, a hullámzó, végtelen ocean. A recsegő árbocok, a küzködő hajó... Az volna az élet!

Az anya feddően nézett rá s fölvette a kötőtűket újra.

- Én nem tudom, hol veszed fiam ezeket a bolond gondolatokat. Tán megint azt a fantasztá Vernét olvastad?

Nyugodtan folytatta a kötést tovább. Megszámolta a szemeket és fürgén csattogtatta meg a hosszú kötőtűket. Aztán hallgattak megint, hosszasan, mindaketten. Néha lopva félrepillantottak, de a tekintetük sohasem találkozott. S odakünn csak esett az eső, egyforma, monoton locsogással. Föl-föltámadt a szél is és az esőt odacsapkodta az ablak üvegéhez. Olykor odatekintettek, azután vissza, a fekete, meg a fehér harisnyára s a pamutgombolyagra. Egyszer valami kutyaugatás hallatszott s nyomban rá tompa kocsizörgés. Jolánka figyelve, hallgatózva nyújtotta előre szép barnafürtös fejcskáját.

- Valaki jön...

Várakozóan néztek az ajtóra, szinte aggódalmasan. Hátha csalódnak? De künn, a pitvarban lépések hallatszanak s arra mindaketten fölállanak. És alig várja, mindakettő, hogy a szokásos kopogtatásra megszólalhasson.

- Szabad. Szabad.

Csinos fiatalember nyitott be. Nem a mesebeli királyfi, mert parapli nincs a hóna alatt, de azért pirosposzgás, egészséges fiu, a kinek csillogó szeme és pörge bajusza van. S megáll az ajtóban, mosolyogva.

- Persze, nem ismernek meg, ugy-e?

Fürkészően néznek rá, azután egymásra. Gondolatban tanakodva végigfutnak a távollevő, a rég nem látott ismerősök és atyafiak névsorán, de nem boldogulnak sehogysem.

- Bizony, igazán nem tudjuk...

- Régen lehetett ugy-e?

S a fiu csak mosolyog.

- Régen, nagyon régen. Öt esztendeje már! Bessenyődy Miklós vagyok...

Akkor aztán nagyot kacagnak mind a hárman. Jolánka még tapsol is, a mint nagy csodálkozva összecsapja a két fehér kis kezét.

- Ni, Miklós! Istenem! Csakugyan Miklós.

- Hiszen kész meglett ember, - szól az anya is. - Ki is ismert volna rá!

Nem bánja azt már Bessenyődy Miklós. Kezet csókol az anyának, de a szeme, a szive csak a leányhoz tér, a bájos, piruló Jolánkához.

- Milyen csiribiri kis lány volt még, mikor utólszor láttam! - sóhajt. - S milyen nagy lány lett... és milyen szép!..

Susogva mondta és lopva nézett a leányra. Azután elhallgattak. Mintha valami boru szállott volna a lelkükre, elkomolyodtak, talán az elősuhanó emlékektől. Itt laktak valaha Bessenyődyék is Csobánkán. Aztán az öregek elmúltak, mint a többi falusi ember, észrevétlen s a fiut elsodorta az élet, messze, messze, hírét sem hallották esztendőik óta. S most itt van újra, erősen, fiatalon, vidáman s mintha vele együtt visszatértek volna a falusi verőfény szelid képei is: az álmok és a délibábok, a mik a csobánkai lugas csöndje fölött szállonganak... A fiatalember cigarettát vesz elő.

- Nem kellemetlen, ha rágyújtok?

- Óh, dehogy, dehogy! Mi nagyon szeretjük a cigaretta-füstöt.

- Igazán?

- Igazán.

S Jolánka mosolyog. Kerepessyné tekintetes asszony pedig frissen köpült vaját, puha czipót készít az asztalra, mialatt megered a beszéd. Ezer apróságról, ezer csekélységről, a mi mégis mind olyan nagyon érdekes. Az aratásról, az erdőről, a patakról, a rétről, virágokról, a gazdaságról s a nagy, világrengető változásokról, a mik azóta történtek Csobánkán. Hogy a szolgabíró meghalt s helyébe Tasnádi Józsit választották. A jegyzőék pedig elköltöztek Harangodra, mert örökölték.

- Így élünk, Miklós, csöndesen, egyhanguan.

- És boldogan, - toldja meg a fiu.

- Boldogan? Azt hiszi?...

Ezt, persze, Jolánka kérdezi, lassu, tétova hangon, mintha többet hallgatna el, mint a mennyit mond.

- Hogyne hinném! Ilyen bájos, kedves kis fészekben lakik a boldogság. Ilyenről álmodoztam, magam is, mindig, mióta a mienket széjjeltépte a vihar. Ilyen helyen laknak a jó emberek. S a szelid, bájos Jolánkák...

- Csufolja, ugy-e, az én szegény, falusias nevemet?...

- Csufolni? Mintha gyöngyvirágok csilingelnének a fülemben, olyan kedvesen hangzik. A sok Daisy, Edith meg Alice után... Jolánka... Jolánka...

S Jolánka mosolyog, míg a fiu ránéz, hosszasan, melegen. Becsületes szeme hosszú pillantásban mondja el a többi. Hogy nem felejtett el semmit, semmitsem, sem a lepkéket, a miket valaha együtt kergettek, sem az álmokat, a miket együtt szőttek... Az álmokat, a miknek vajjon lesz-e folytatása... Ezt kérdezte mind a két szemével, az egész szívével... S a cigaretta füstje száll, száll a szoba félhomályában és Jolánka mosolyog, derűsen, boldogan.

- No, de itt az idő! Menni kell, tovább.

- Már? Ilyen hamar? Hová?

- Nem is mondtam, ugy-e? Mérnök vagyok ám! Óh, sokszor meglátogatom majd, Jolánka, ha meg nem unnak. Itt dolgozunk most, fölméréseket, a csompolyai vasutnak. Erre visz az utam, majd be-betérek megpihenni.

És visszaköszön, kendővel integet még a kocsiról is, a mely lassan dőcög előre a sáros uton és elmerül a ködbe, a borulatba, az alkonyat messzi szürkéségébe. S Jolánka csak néz, néz utána és a hideg, locsogó, utálatos esőt nem is látja. Kinyitja a muskátlivirágos ablakot s azon át lassan, láthatatlan finom felhőkben omlik kifelé a szobából a virágillat és elszáll, messze, messze, a kocsi után, mintha körül akarná azt ölelni; mintha a fehér leánylédék újra ébredő illúzióinak a szárnya volna.

S Jolánka mosolyog. És fölsóhajt, halkán, szivdobogva, hogy valaki meg ne hallja.

- Vajjon eljön-e megint, csakugyan?..

De azért valaki meghallja azt, bizonyosan. És ha meghallja, akkor el is jön, megint, tudom... Talán a gyöngyvirágért.

VENDÉGEK A KERESZTELŐN.

Az még a legkisebbik baj, hogy a gólyamadár egy siró-rivó kis jószággal megint bekopogtat. A mi azzal együtt jár, azt még mind el lehet ügygyel-bajjal igazítani; a pólyát, a fejkötőket, a fürdőtekenőt, sőt a himlőoltást is. De a fogas kérdés csak azután következik. Mikor arra kerül a sor, akkor rendesen befellegzett a házi békességnek. Így volt az Marcsuval, Bandival, Böskével, így lesz bizonyosan ezzel a késői apró jövevénynyel is.

- Hogy mi legyen a neve?...

Ezt, természetesen, a feleségem kérdi, halk, reszketeg hangon, a miből kéri az ember, hogy ő már jó előre meg is keresztelte, úgy magában, a kis fiút. Töprengedően hallgatok hát.

- László, vagy György? sürgeti az asszony.

- Szabolcs, felelem végre tétovázva.

Nagyot bámul, aztán meg elmosolyodik.

- Ugyan? Csak nem komolyan mondd tán? Szabolcs...

- Igenis, Szabolcs. Az édes, felejthetetlen szülőföldemről.

- Szülőföld. Az szép. A kedves nyiri homok. De... nem névnek való.

- Csak nem kereszteltethetem Gömörnek, vagy Torontálnak?

- De hát, muszáj-e mindenképpen egy egész vármegyéről elnevezni?

- Muszáj, lelkem. Azt akarom neki örökségül hagyni.

- Szabolcsvármegyét?

- Azt. Vagyis tiz hold nyiri homokot. Hogy a neve mindig emlékeztesse, hogy az legyen az élete célja. Szerezzen magának munkával, becsülettel, (én úgysem tudok szerezni) tiz hold földet, aztán telepítse vissza a familiámat oda, a honnan elszakadt: Paszabra, Levelekre, egyszerű, jámbor földműves embereknek.

- Parasztnak...

- Annak. Legalább az unokáim ne érezzék a csalódásoknak, a méltatlanságoknak azokat a gyötrelmeit, a mik a szellemi élet munkásának az útját tüskével, tövissel növik be. Szántsának, vessenek, ültessenek és - arassanak. Holdvilágos alkonyaton pihenjenek meg az illatos akácztól árnyékos, keskeny tornácson, verőfényes vasárnapon meg fehér gyolcsban, áhitatos szívvel ballagjanak a harangszóval csengő templom felé. A kis unokákkal. Kiimádkozni tiz hold homokból az Istennek ezer áldását.

A feleségem melankólikusan nagyot sóhajtott.

- Be szívesen is költözködném! Akkor az egyszer!

Az ebédlő-asztal mellett üldögélve, álmodoztunk így tovább, a hűvös tavaszi estén. Szabolcs, a ki minderről semmit sem tudott, a fonott kis kocsiban aludt, tarka szalag között és csamcsogó kis ajakával szaporán szivta magába az üde tavaszi levegőt, a mi az ablakon betódult s édes, vadgesztenye-, rezed- és jázmin-illattal töltötte meg a szobát.

Egyszerre valami gyöngye suhanás hallatszott. Mint a villámlás, szinte cikázva röppent be a szobába két kis eleven, fényes tollu fecske. Böske tapsolva köszöntötte őket.

- Nézd, nézd apuskám! - lelkesedett, - fecskék, kis fecskék!

Össze-vissza röpködtek a szobában, mintha helyet keresnének. Megültek az ablakfüggő rudján, a kályha vállán, de mindenünnen csak visszatértek a függőlámpa felső vastányérjára. És csicseregtek, mintha azt magyarázták volna egymásnak, hogy ott, ott van a fészeknek, a fecskefészeknek való hely. De letelepedni nem mertek rá. Bizonyosan az égő lámpavilágtól féltek, a mi erős, hatalmas sugarakat szórt szét a szobában és a fehér tejüvegkorongon át be-ragyogta fönn a vastányért is. Majd valamelyik nyilván észrevette a szomszéd vendégszoba nyitott ajtaját és akkor gyorsan rebbentek át a vendégszobába s ott a sötét, világatlan lámpa tányérján békésen, nyugodtan megültek.

Bezártam az ajtót.

- Mit csinálsz? - kérdi ijedten a feleségem.

- Éjjeli szállást ennek a hajléktalan fecskepárnak.

- Tán bizony, hogy a vendégszobánkban háljanak?

- Persze. Bizonyosan megkéstek, szegények, a költözködéssel, fészekrakással. Csak nem tölthetik az éjszakát künn, a szabad ég alatt, mint a hajléktalan csavargók, vagy a gonosztevők. Holott talán éppen vendégnek jöttek a keresztelőre.

Az asszonynak pityergőre állt a szája.

- No, a parádés butorunkat ugyan megnézhetjük holnap reggel. Tudom, tönkre piszkolják a vendégeid.

- Vendégeim? Hiszen magunk is csak vendégek vagyunk itt, lelkem. Csak éppen, hogy megfizetünk érte.

- Az igaz...

- Látod - mondom szeliden - mit szólnál hozzá, ha mi is, ilyen megkéssett költözködők, megszállnánk, teszem azt, a nyiri homokon, vagy akár Komáromban... És nem találnánk hajlékot, a hol a fejünket álmra hajthatnánk. Ha a legelső eresz alól, a hová megpihenni térünk, ki-zavarnának, elüldöznének bennünket. Hess, hess, fecskemadár, takarodj ki, a hideg, a sötét éjszakába! Marcsuval, Bandival, Böskével, Szabolccsal együtt... Jól esnék-e?

Nem szólt rá semmit. Hanem aggódó, félénk pillantással, szinte lopva tekintett a kis fonott kocsi felé, a melyben a kis fiunk, Szabolcs, álmodott rózsaszínű álmokat; ezüstsavu csengőről és száz meg száz röpködő czuczlról, bizonyosan. Ebben a néma hallgatásban, mintha a gyermek álmodó lelke ölekezett volna láttatlanul, az anya rajongó, óvó szeretetével.

Aztán fölkelte és gyertyát gyújtott. Halkan, óvatos, nesztelen vigyázattal ment a vendégszoba felé. Megfogtam a karját.

- Kiüzöd őket?

- Dehogy, csak megnézem, hogy csakugyan itt vannak-e?

S kinyitotta az ajtót. A gyertya haloványan pislogott, de azért gyöngén bevilágította a szobát, föl, a boltozatig. A vendégszoba lámpájának a felső vastányérján előbukkant a két fecske. Fázósan, dideregve bujtak össze és bizalmasan dugták elő kicsiny, okos fejcskéjüket. Éppen szembe néztek velünk. Apró csőrük fáradtan, beszélgetve, kérlelve, köszönve csicseregtek valamit, ki tudja: mit? Talán fecske-nyelven.

Lám, Szabolcs megérti azt. A kis fonott kocsi megmozdult. Félálmosan, ébredve, elkezdett ő is gögicsélni, éppen, mint a fecskék és megrázta a csengőt, a mi a kezeügyébe esett. A csöndes, tavaszi éjszakában a fecskecsicsérgés, a gyermek gögicsélése és a csörgő csöngése úgy olvadt össze, mint valami templomi himnusz a tavaszról, az alkotásról, a teremtről, örök

gondviselésről... Gyöngé, erőteljes hang valamennyi, de azért bezengi mind a két szobát s mint az orgonaszóval zsongó imádság, kiszáll a nyitott ablakon, föl, föl a magasságba. Eltalál a nyírségi tiszta holdhomokhoz, az akácvirágos tornácához és a földmivelő, jámbor unokához is... Hiszem. S kívülről betódul a tavasz jázminillatos lehellete, a mitől megittasodik a szívünk és a fecskével, a gőgicsélő gyermekkel, a csengővel együtt hozsánát, halleluját ujjong...

...Meghallod, meghallgatod-e vajjon, Uram?

A BUNDA.

Annak is Czikó János az oka, hogy télidején már bundában járom a Csallóközt. Ő irta mindig esztendőről-esztendőre, hogy mégis bunda a bunda. Máskülönben eszembe sem jutott volna, hogy bundát vegyek. De ő váltig csak üzengette, névnap i köszöntésképpen:

- Kivánom, pajtás, hogy még tiz új bundát nyűjj el.

Pedig hát gazdag embernek való az, a szegény emberről szégyenlősen lekivánczik. Magam is fáztam benne s alig vártam, hogy levethessem, mikor haza érek. Az igazi melegség itt van, itthon, a tüzhely parazsa körül, nem a bundában. A gyerekek belém kapaszkodnak s az asszony gondosan számon kéri a napot. Messze jártam-e? Rossz volt-e az út? Leitta-e magát a kocsis?

Nem fáztam-e, nem izzadtam-e meg? Ezeregy kérdése van minden szóra.

- Fáztam biz én, az egész uton.

- A bundában is?

- Abban is, még jobban. A rozoga, vén batáron, a kifáradt gebékkel, a mik lassan koczogtak a csonttá fagyott csallóközi dűlőutakon. Tán még a varjuk is fáztak, tán a kusza fűzfák is fáztak s hallottam, mintha a bundámra kiabáltak volna a néma hópusztaságból.

- Pedig Magyarország aranykertjének hívták valaha azt a pusztaságot...

- Valaha. Megfagyott, elpusztult már az az aranykert is. Csak a nagy, lomha ködöt láttam, a mi megállott a rónaság fölött, mintha a szabad sikság megfagyott lélekzete volna. Aztán a fagyos, ködbe borult zord tájék egyszer csak megmozdult előttem. Árnyékok lepték el s lassan huzódtak felém az uton.

- Talán álmodtál, öregem, szokás szerint.

- Nem. Parasztemberek voltak, a hetivásárra jöttek, ide, a városba. Nehéz, formátlanul összetákolt, megvasalt löcsös szekereken, a mik nyikorogtak a fagyban, mintha éhes emberek panaszkodnának. Az egyik elszakolt gabona, buza, rozs, talán még kukoricza is, a másikon tüzelőfa, bornyu, csirke, kacsa, lud meg egyéb hasznos házi barom. Összeszednek ilyenkor, tél derekán, mindent, a miből pénzt láthatnak. Pénzt, pénzt! De nem bundára. A kamatra, az adóra nem várnak tovább alkalmasint. S hordják be a falu kincsét, munkáját, verejtékét az örökké éhes városba...

- Nekünk.

- Nekünk. A megrakott szekereken gubbaszkodnak az emberek. Az egyiknek szüre is van s vaczogó foggal rágja a pipaszárat, de a legtöbb rongyba, pokróczba bujik s összehúzódik dideregve. Az ember azt sem tudja: férfi-e, asszony-e, vagy gyerek. Egyik-másik szekérről leszállanak s vékonyka ködmenben versenyt futnak a szekérrel, a löcsbe, a saraglyába kapaszkodva, nyilván, hogy fölmelegedjenek. Tiszta, fajmagyar paraszt valamennyi; azokból való, a kik ezer esztendővel ezelőtt éppen így huzódtak befelé, erre a fagyos sivatagra, egyik kézzel az igavonókat vezetve, a másikkal buzogányt, kardot, csatabárdot forgatva. Akkor kiomló vérük, most hulló verejtékük fagyott oda, az országútra, a mit pedig ők csináltak mindenképpen, Kaukázustól idáig. Ezért fáztam én a bundában is és fölsóhajtottam önkénytelenül:

- Szegény emberek! Hogy küzdenek!

A kocsisom, józan, értelmes öregszőnyi legény, hátrafordult a bakról:

- Pedig ezer esztendő óta, tekintetes uram...

Hát ez is tudja? Vagy legalább is érzi, holott nem az ő szenvedése, nem az ő bánata. Honnan tudja? Az iskolában tanulta? Nem hiszem. Maga látta meg, ezekből a szomorú képekből, a mik bizonyosan naponként elhúzódnak előtte, mellette, utána. Égetett a bunda; mintha a törkölyös üveg, a mi a zsebében volt, fölforrott volna, a megfagyott ködben, a didergő szegény parasztok lehelletétől. Az árkon túl rekettye fehérlett, a zuzmarától olyan, mint valami karácsonyfaerdő. Az emberek leszállottak a szekerekről, betakarták a lovakat s tüzet raktak az árokháton és melengették megdermedt kezeiket. Leszálltam én is.

- Szerencsés jó reggelt, atyámfiak!

Nehéz bárányszerű sapkájuk alól sanditva néznek rám és mogorván, szűkszavúan köszöntenek.

- Adjon Isten.

- Vásárra mennek?

- Arra. Ha akadna.

- Hogyne akadna! Buzára, borjura, kukoriczára csak akad vevő mindig.

- Ha ingyen adná a szegény ember.

A szegény ember. Majd azt gondoltam: a szegény magyar. Odanyújtottam nekik a törkölyös üveget.

- Ígyunk hát egyet arra a jó vásárra!

Az egyik ember, tisztos, jégcsapos, őszbe csavarodó alak, megsodorta a bajuszát, mintha tanakodnék. Aztán gyanakvóan rám néz.

- Tán végrehajtó a ténsur?...

Persze, mire is gondolna egyébre?

- Nem én, barátom. Szegény ember vagyok, akárcsak kigyelmed.

Benyult a tarisznyájába. Szalonnát, fekete rozskenyeret vett elő, meg fanyelű bicskát.

- Ha meg nem veti a ténsur...

- Dehogy, dehogy vetem. Hiszen éppen ilyen az én kenyérem is, mintha csak a kigyelmed kemenczéjében sütnék. Jól is fog esni, bizonyosan.

Mig lekanyarítottam a kenyérből, a szalonnából, az ember kézbe fogta a törkölyös üveget s csöndesen rám köszöntötte. Az árokponton már lobogott a száraz giz-gaz, a mit a többi összehordott. Az országuton meg-megcsörrent a fáradt igavonók szájában a zabola s a tűz körül lassan bujdosott, körbe, koczczanás nélkül, a törkölyös üveg és a ködben, a zuzmarában halkán reszketett föl az áldomás:

- Isten éltesse!...

*

A feleségem szinte megilletődött. Tévetegen bámult ki az ablakon az utca téli sötétségébe, mintha a távolból előgomolygó fagyos alakokat várná, lesné vagy látná, a mint dermetegen suhannak el a Csallóköz sűrű ködében. A bunda meg ott feküdt a karos széken, büszkén; olyan volt, mint valami kevély, elhízott ember. A gyerekek is hallgattak és bámészan néztek hol ránk, hol a bundára. De az egyik egyszer csak fölugrott, megkapta a botot a sarokban és rávágott vele a büszke, meleg bundára s nagyot kiáltott:

- Nesze, bunda, nesze!

Villogott a szeme haragosan, mikor a botütés zuhanása után rá néztünk. De nem szóltunk rá semmit. Csak hallgattunk, szó nélkül, valamennyien, míg a szívünk hangosan dobogott. Ki tudja mit? Talán valami régi, szomorú nótát jutott az eszünkbe, a mit a bölcsőnk fölött dudolgattak. A szegény, küzködő magyar parasztság himnusza, a miből a Czikó János bundája semmit sem ért.

CZIMBALMOT VESZÜNK.

Gyönyörűség volna az élet, hogyha csak a gyerekek növekednének! Hanem az a baj, hogy a fészekben nemcsak a fiókák, de a gondok is növekednek. Lám, nálunk is, ez idén már Böske is kis iskolás lett, Bandi ma holnap gimnáziumba kerül, Marcsuka meg már igazi, valóságos felsőbb leány. Pedig már Szabolcs is szaporítja a cipőkontót, mert két esztendő. Mig estenden mindezt meghánytuk-vetettük, kis szobánkban a fiókák lassacskán elszunnyadtak s fölébredtek újra a gondjaink és sötét, lomha szárnycsapásokkal meg-megsuhantak a lelkünk körül.

- Öregem, - szólt gondoskodóan az asszony, - látod, itt volna az ideje, hogy azt a gyereket valami muzsikára is taníttassuk.

- Marcsukát?

- Igen.

- Hát bizony itt volna az ideje. Hanem hol vesszük a rá való pénzt, az a kérdés.

- A pénz! - Mindig az az átkozott, utálatos pénz!

- Mindig. Meg aztán, látod, hatvanhat forint hatvanhat krajczár fizetés, havonként! Ezért ugyan érdemes volt megkopaszodnom, ugy-e?

A feleségem kitér az ilyen kérdésnek rendszerint. Okosan teszi.

- Talán azt kellene legelőször elhatároznunk, szólt, hogy milyen muzsikára?

- Azt ám. Hát határozzuk el, lelkem.

Az asszony, persze, a zongora mellett kardoskodott. Csodálatos is, mennyi szívóssággal tudják az asszonyok védelmezni azt a lármás, goromba szerszámot.

- Zongorázni, mindenesetre! szólt. Hiszen azzal növekedik föl minden leány. Csak nézz körül!

Mindjárt el is kezdett az asztalon zongorázni. Az ujjaival, talán öntudatlanul, verte ki valami ócska nótának az ütemeit, miközben a két kezén összecsörrentek a lánczos, csillogó arany karpereczek.

Sohasem szenvedhettem a dobszót meg a katonamuzsikát; ideges lettem miatta most is, tüstént. A bosszu ösztökélt. Éreztem, hogy valami impertinenciát kell tennem, vagy valami maliciát mondanom, hogy elhallgattassam a dobolást is, a zongorát is, a karpereczeket is. Igen, főképp a karpereczeket...

- Hallod, szóltam hirtelen, - a kezeidet gondosabban ápolhatnád. Az ember nem is kíván rájuk nézni, úgy megdurvultak.

Nincsen olyan asszony, a ki az ilyen támadásra abba ne hagyná a zongorázást. Abbahagyta a feleségem is. Egy ideig nem felelt semmit, csak rám nézett, szemrehányóan, szomorúan, mintha egyszerre régi szerelmes évődéseink minden elröpült, pajkos emléke visszaszállott volna a lelkébe. A szemei legalább azt beszélték...

- Bezzeg, valaha, ugy-e, nem volt durva? Akkor szívesen simogattad, csókolgattad. Ilyenek vagytok ti, férfiak!

- Ilyenek. De legalább nem doboljuk az asztalon a Balaton háborgását.

- Jól van, jól! Nem dobolom már én sem, ne félj!

Nem féltem. De azért nagyot sóhajtottam, szánakozóan. Felelet helyett.

- Szegény szomszédaink!

- Szegények? Miért?

- No, hát hogy mindenáron össze akarsz veszni velök.

- Összeveszni? Én? Miért?

- A zongoráért.

- A zongoráért?...

- Persze. Hiszen a hová az a lármás masina befészkelődik, ott ugyan vége van a csöndnek, nyugalomnak az egész utcában, de vége a jó békességnek is, örökre. Mert nincsen az a jámbor, türelmes fül a világon, a melyik a zongoratanulás gyötrelmeit csak egy esztendeig is hallgatag elviselje.

A feleségem erre gondolkozóba esett.

- Hát akkor mit?

- Én a mondó vagyok, hogy czimbalmot vegyünk.

- Czimbalmot! De hiszen az nem leánynak való!

- Miért? A legkedvesebb, a legmagyarabb szerszám az. Mintha az Isten is külön, a magyar nóta számára teremtette volna. Tele van sarkantyupengéssel, szüreti kedvvel, ősmagyar csapongással. Sirva vigad, a ki rajta játszik, sőt maga a cimbalom is mosolyog, kaczag, könnyezik, szinte elmondja a nóta versét is. Olyan, mint a nagyapánk gyöngypártás, piruló, bucsuzó, szemérmes menyasszonya...

Tetszett neki a lelkesedésem, láttam.

- Nem bánom, - szólt engedékenyen. - Maradjunk hát a cimbalomnál, ha neked jobban tetszik. Sokba kerül?

Mennyibe kerül, persze! Megint csak ott vagyunk, a hol elkezdünk. Pedig hát száz pengőbe belekerül legalább is. Mennyi verejték, mennyi küzködés bére megint! Csak úgy fojtogatta a torkomat a szó.

- Hát, hát bizony száz pengő, legalább is...

- Száz pengő!...

S a nehéz sóhajásra hosszú hallgatással feleltünk mind a ketten. És elmerültünk, újra, a gondban. Garasos szivarom füstje kékes szürke felhőkben gomolygott szerte a szobában, majd ki, az ablakon, és a tekintetem önkénytelenül szállott utána, föl, föl, a szelid, csillagfényes magasságba, a hol nincsenek gondok... A hol csak sugár, csak illat, csak csönd és nyugalom van. Az asszony lesütötte a szemét és a két csörgő, lánczos arany karpereczére nézett, míg azzal játszadozott a keze is. Egyszer aztán, talán akarva, talán nem akarva, lekapcsolódott róla mind a kettő. Akkor fölkelt s lassan odament a szekrényéhez. Abban őrizgeti a megmaradt ékszereit, családi emlékeket, kegyeletes évfordulók révén kapott szegényes ajándékokat. Kivette onnan a két karperecz tokját, belé tette az ékszereket és odatolta az asztalon, éppen elémbé.

- Add el ezeket... Az árából megvehetjük a czimbalmot. Ugy-e?... Marcsukának.

- Nem, nem, tiltakoztam ijedten. Hogy is gondolsz olyat? Hiszen ahhoz tán jogom sincsen!

Tréfásan elnevette magát.

- Jog! No, hiszen még csak az kellene!

Tiszta, nyugodt szemmel nézett rám, talán még mosolygott is. Szinte hallottam, hogy dobog, hogy ver a szive; anya volt, édes anya, nemes, nagy, igaz, hősies. Éreztem, hogy a szemem könnybe lábbad s gyöngéden, szeretettel simogattam meg fehér kezeit, míg lehajoltam, hogy megcsókolgassam őket. Ugy mint valaha...

- Milyen szép kezed van! Milyen fehér, milyen puha, milyen gyöngéd és milyen jóságos! Igazán, most is éppen olyan, mint akkor volt, mikor legelőször megcsókoltam...

Lassan fölkapcsolgattam rá a csörgő, lánczos karpereczeket, talán észre sem vette, szegény. Míg sima kezein babrálgattam, ragyogó, elmélázó szeméből kiolvastam, hogy akkor is bizonyosan csak arra gondolt, hogy czimbalmot veszünk - Marcsukának...

BONTJÁK A MEGYEHÁZAT.

Egyszóval: új megyeházát kell építeni; a régire kimondták az utolsó szentenciát még az őszi közgyűlésen. Persze, nagyon tetszett az mindenkinek. Mert a főispánnak tíz szobás, az alispánnak nyolcz szobás, a várnagynak három szobás lakása lesz az új megyeházban, az már nem is politika, hanem hazafiság, becsület kérdése nyilván. Nem is szólt az ellen egyetlen árva hangot sem, senki fia.

Kivéve Csörnök Istvánt, az öreg hajdut, de arra ki hallgatna? Az ilyen vén cseléd már egyebet sem tud, csak zsörtölődni; hetvenhét esztendő alatt annyit tanult.

- Hogy Isten ellen való vétek elbontani azokat a vén falakat, holott eltartának még száz esztendeig is. Azután meg miért is? Hogy nem férnek el benne a nagyságos urak? Bezzeg, elfértek hajdan, mikor még tekintetes urak voltak.

Ilyeneket beszélt Csörnök István. Kívált reggelenként. Végigjárja a hivatszobákat, a hogy szokta, negyven esztendő óta, szakadatlan. Kisöpörtek-e; nem törték-e ki az ablakokat; nem sikkadt-e el toll, kalamáris, lénia? Hogy annyi enyves kezű ember megfordul az ilyen helyen. S csak csóválgatja a fejét, szobáról szobára és nagy, patkószöges csizmája meg-megkoppan a folyosók téglakoczkáin. No, nem sokáig kopog, attól félek.

Legelőször is kiköltözködik a vén megyeházából a tömérdek irás. Nagy, tágas szekereken elcipelik a sulyos, avatag irattartókat, asztalokat, szekrényeket, majd a gyűlésterem drága ereklyéire kerül a sor: a koronás fejedelmek, a sarkantyus, párduczbőrös főispánok aranyrámás képeire, az ezüstcsipkébe öltözött fehér királyasszonyéra, a ki legendává lett még életében... Eleget álmélkodik Csörnök István, de mindhiába. A hatszáz esztendő falak egy reggelre végképpen megnémulnak. S akkor az öreg hajdu bekopogtat a várnagyhoz.

- Hát én hová legyek, tekintetes uram?

Az udvar végén rozoga ház van, kopott nádtetővel. Üresen áll már esztendők óta. Valaha, mikor még a tekintetes vármegye tömlöcztartó is volt, nagy vaskondérokban kását, borsót, gombócztot főztek s a kemenczében sűrű, fekete kenyeret sütöttek ott - a raboknak. A rabok konyhájának hívják azt a házat most is. Oda mutatott a várnagy, az ablakon át.

- Ott ellakhatik kend szépen. Mig fölépül az új ház.

Csörnök István pironkodva sütötte le a szemét.

- A rabok konyháján? Inkább a szabad ég alatt, tekintetes uram.

S csendesen kisomfordált az udvarra. Már akkor az építő pallér ott rendezkedett. Plajbászszal, papirossal számítgatta a bontást s bizonyosan azt is, hogy mennyi zsindely, téglá, gerenda kerül ki a halálra ítélt megyeházából. Legelőbb is a zsindelyt szedték le róla, azután az ajtókat, ablakokat. Csupaszon álltak a kemény falak, mintha az elmulást, a csákányt várnák s a tető szúrágott gerendái szégyenkezve meredtek össze, mintha lekiváncoznának onnan, a magasból ők is. A pallér kiosztotta a parancsokat. Aztán ácsok, napszámosok és kőművesek lepték el a tetőt; úgy nyüzsgöttek fönn, a gerendák között, mint valami pusztító sáskasereg. Lenn, a háztól husz-harmincz lépésre megállott a pallér s föltekintett rájuk tanakodva. Hogy ilyen nehéz munkába kerül elpusztítani azt a makacs, vén házat! Tán arra gondolt. Csörnök István oda-ment hozzá.

- Hát szétszedik, csakugyan, mester uram?

- Szét biz azt, Csörnök uram.

- No, az ilyen munkán nem is lehet Isten áldása...

A pallér csodálkozva nézett rá.

- Miért?

- Miért. Sohase látunk többet olyat, a mi itt volt.

A pallér a füle mellé dugta a plajbászát.

- Mi volt?

- Hát a nemzetőrség? Negyvennyolcban. A honvédség? Hetvenkettőben. Meg installációk idején a bandériumok? A táblabírák, a Minkeyek, Szentkirályiak, a Fáyak, meg a Bornemiszaak; a Csolthay, Török, meg a Torbágyi fiúk! Azok még urak voltak. Urak. Mégis elfértek.

A pallér vállat vont.

- Urak lesznek itt ezután is.

Csörnök István fitymálva csóválta meg a fejét.

- Urak? A kik csak engedelmeskedni tudnak, pedig sokszor azt sem tudják, hogy kinek? Amazok parancsoltak!...

Akkor ért oda hozzájuk a viczispán, Párdányi Miklós. Éppen jókor. Bizonyosan a bontást jött megnézni. Az öreg hajdu süvegelve köszöntötte és tisztességtudóan félreállott. De a viczispán odament hozzá s megveregette a vállát, a hogy az ilyen régi cselédnek szokták.

- Mit morog kend, öreg?

Csörnök István megsanyargatta kezében a hajdusapkát.

- Hát, csak sajnálom, nagyságos uram, én is.

- Ezt az ócska házat?

- Azt. Meg az ócska világot.

A viczispán mosolyogva nézett rá.

- Sohse bánja, öreg! Különb lesz az új, szebb is. Nekünk is, kendnek is.

A vén hajdu szeme könnybe lábbadt.

- Elhiszem, nagyságos uram. De ilyen erős nem lesz, mint a milyen ez volt!..

Még egyebet is akart mondani, olyanformát, a minőt az építő pallérnak az imént mondott, de félbecsuklott a szava hirtelen. Olyan ismerős, mégis különös hang ütötte meg a fülét. A megyeházi öreg harangé, a mi megcsendült fönn, a bomladó tetőn. Valami pajkos kőművesinas rángatta a kötelét, a ki észrevette, hogy ott felejtették, a gerendák között. Az öreg hajdu meglepődve tekintett föl s megállottak a munkások is és abbahagyták a bontást. S a harang csengett, szeliden, szomoruan; mintha utolsó kongásával a megyeház tüzes lelke is elszállana, messze, szanaszét, ki tudja hová? Valaha, régen, mikor így megkondult, daliák, tekintetes, nemes és nemzetes urak sereglettek össze a szavára! Atilában, sarkantyus csizmában, kipirult arczczal. Meg fönnen dobogó magyar szívvél... S ime, mintha most is, utoljára tán, előrobogának és odaállanak. Nem a viczispán, hanem az öreg hajdu mellé...

És Csörnök István leveszi a fejéről a hajdu sapkát; magasra nyújtja öreg kezével, úgy integet föl, a tetőre, feleletképpen a harangszónak. Aztán megindul, a kapu felé.

- Hova megy, öreg? - kiált rá a viczispán.

- Pihenni, nagyságos uram. Nekünk már harangoztak.

Sarkon fordult s fáradtan tipegett ki a megyeház kapuján. A harang csak kongott, kongott utána és utána nézett a viczispán is. Valami szomorúság fogta el. Ugy érezte, mintha temetésen volna. Mintha azt a hetvenhét esztendő öreg hajdut temetnék, a kinek most a rabok konyháján akartak szállást adni. S a kivel együtt elmennek a Minkeyek, Szentkirályiak, a Fáyak meg a Bornemiszák; a Csolthay, Török meg a Torbágyi fiuk is... Mert a régi megyeházán már el nem férnek.

A KÁSA PÁL SZEME.

Kipusztították a világból a pandurt is végképpen, akárcsak a koppantót. Ásatag, özönvíz előtről való fogalomná lett mind a kettő. Pedig Kása Pál is pandur volt, még pedig Komáromban. Elmondhatnám róla azt is, hogy Dadon született, anno ezer... de hát ki tudná? Annyi bizonyos, hogy a csicsói bucsun, korcsmabéli csetepaté közben úgy pofon teremtett egy drótostót, hogy ez az eget is bögőnek nézte s az istenadta talán még ma is arról koldul, ha ugyan vannak még drótostótok - Európában.

No, Kása Pálnak erősebb fegyvere is volt az öklénél: a gyilkos tekintetű két szeme. A kire ránézett, úgy megverte vele, hogy a boszorkányokkal czimboráló, keresztutakon tanyázó, seprűnyélen nyargaló javasasszony sem különben. Szörnyű kancsal volt mind a két szemére. De úgy tudta forgatni, kimereszteni, összehuzni, hogy csupa kész betegség volt azt még nézni is. Közönséges halandó hideglelés, nyavalyatörős lett tőle, menten.

A provizórium idejében volt pandur, 1861-ben. Már akkor egy kicsit lélekzett az ország. Leg-alább sirni, káromkodni szabad volt. A csaszlaui verklisek helyébe magyar emberek kerültek a vármegye élére. A közgyűléseken föl-fölhangzottak a háromszázestendő nemzeti gravámenek ujra s reklamálták az 1790-iki törvényeket, meg az 1848-as alkotmányt. Ősszel, októberben tartották meg a megyegyűlést, Nádasdy Lipót gróf örökös és valóságos főispán elnöklésével. A székház nagy utcái kapujának mind a két szárnya tárva-nyitva volt, özönlött be rajta a nép. Nem, a nemzet. A gyűlésterem zsufolásig megtelt diszruhás, bársonykardos, kaczagányos leventékkel s tüzes jelszavakkal és sulyos orációkkal.

Két megyei hajdu kivont karddal a gyűlésterem ajtaja előtt állott diszőrséget. A többi megyeházi fegyverviselő a szobák takarításával, paripák csutakolásával volt elfoglalva, mert a legtöbb megyebeli gyökeres nagyurnak rendes kompetens szállása volt a megyeházán, lovastól, mindenestől. Még szerencse, hogy a szolgabírák, csendbiztosok huszárral, pandurral járnak a gyűlésre, legalább a kapu alá is jut ordonáncznak. Így került oda Kása Pál is.

Sarkantus csizmában jött a szolgabíróval. Már akkor hire futott, hogy az ország több vármegyében a helytartótanács karhatalommal kergette szét a megyegyűlést. Az urak gyanakodtak: nem készül-e itt is efajta attentátum. A kapu alatt a szolgabíró megállította Kása Pált, a pandurt. Ölnyi magas, széles vállu, robusztus alak volt.

- Kása Pál! - kiáltott rá. - Ide áll kend a kapubejárathoz, ordonáncznak. Senki emberfiának a parancsára el nem mozdul kend, a míg én nem mondom. A ki bántja, azt ütheti kend. Megértette kend, Kása Pál?

- Meg, tekintetes uram.

A főszolgabíró ment föl az emeletre, a gyűlésre s Kása Pál megállott a kapu mellett, mint a czövek, egyenesen, mozdulatlanul. A hogy a szolgabíró parancsolta.

Odafönn már javában állott a gyűlés. A főispán csendes hangon, nyugodtan nyitotta meg, mintha minden rendben volna. Mintha egyéb sem készülne, mint hogy igazságot tegyenek a csallóközi urbéresek kommasszacionális pörpatvaraiban. Komoly, higgadt megfontolással párosult tanácskozmányra hívta föl a jelenvalókat, a hogy a jegyzőkönyvben olvasható. Maga is mosolygott rajta. Mintha csak az égő házat kérlelte volna, szép hegedűszóval, hogy ne égjen.

Persze, a legelső tárgynál fölrobbant az egész puskaporos hordó. Egymásután olvasták föl a helytartótanács törvényellenes leiratait, rendeleteit. Hogy a vármegyét eltiltja az adók kivetésétől és beszédésétől. Kegyelmes udvari rendeletet czítálva, megparancsolja, hogy a megyei

tisztviselők számára igazoló jegyeket kérjenek. Hogy a gyűlések jegyzőkönyvét nyolcz nap alatt terjeszszék föl. Hogy szüntessék meg, tüstént, a honvédsegítő-egyesületet. Hogy jelentsek be a budai császári királyi hadfőparancsnokságnak, hogy ki árulja Komáromban a puskaport.

Minden egyes leiratra indulatosnál indulatosabb beszédek hangzottak el. A távollevő, meg nem markolható ellenséget, a helytartótanácsot, karddal, puskaökövel nem lehetett elérni, hát körmondatokkal lövöldöztek rá. Az is valami. Kivált, ha olyan emberek fenik a fegyvert, mint Ghyczy Kálmán, Sárközy József első alispán, Madarassy Móricz másodalispán, Waldstein János gróf, Zichy Miklós gróf. A főjegyzői penna az Ordódy Pál kezében volt, a ki később miniszterré lett. Az udvardi meg a tatai járásbeli mágnások, az ezer holdas falusi oligarchák, csöndesebbek, diplomatikusabbak voltak s a szót a gesztesiek meg a csallóköziek vitték. Kukkónia nádasai közül, a hogy a Csallóközt nevezték, kerültek elő a legkeserűbb kifakadások. Szidták a nagyméltóságu helytartótanácsot, mint a bokrot. Minden rendeletére az a határozat, hogy mint törvény- és alkotmányellenes, egyszerűen félretétetik. Még a szokásos mézes madzagot is elhagyják. Nem tisztelettel tétetik félre, csak egyszerűen.

A megyeház kapujához azalatt új vendég érkezett. Torkos ezredes, komáromi császári királyi térparancsnok, teljes katonai díszben. Magyar ember volt, szegény. Kár érte. Mindössze egyetlenegy szál gyalogos közlegény jött utána, teljes fegyverzetben. Valami jámbor tót legény lehetett. Az ezredes megállította a kapu alatt, lármás vezényszóval, mintha az egész brigádát kommandírozná. A legény összeütött bokával, vállra vetett fegyverrel megállott, éppen szemközt Kása Pállal, a pandurral.

- Infanteriszt! - kiáltotta az ezredes. - Kend itt marad, a míg én mást nem parancsolok. Ha valaki bántja, akkor löhet, szurhat. Megértette kend?

- Igenis, ezredes ur.

A legény tisztelgett, az ezredes hanyagul a csákójához emelte az egyik ujját, sarkon fordult és sietett föl, egyenesen a megyegyűlésbe. Éppen arról tanakodtak ott, hogy miután betiltották az adószedést, hát miképpen szerezzenek pénzt a fenékig üres megyei kasszába. Elhatározták, hogy fölszólítják a módosabb urakat, hogy adjanak pénzt kölcsön a tekintetes vármegyének. Nemzeti kölcsönt, hat százalék hazafiui kamatra.

Akkor nyílt ki a terem ajtaja s belépett Torkos ezredes. Csöndesség lett abban a pillanatban. Csak az ezredes sarkantyujának a pengése hallatszott, a míg odament az asztalfőhöz. Megállott, szemben a főispánnal, mereven, katonásan.

- A császár nevében! - kiáltotta. - A gyűlést föloszlatom. Fölhivom az urakat, hogy engedelmeskedjenek és hagyják abba a tanácskozást, tüstént.

Iszonyu vihar zugott végig a gyűléstermen.

- Nincsen császár! Törvénytelenység! Attentátum!

- Csak az erőszaknak engedünk!

Az elnöklő gróf arcza fehér volt, mint a fal.

- Ezredes ur, - szólt tettetett nyugalommal, - a gyűlés csak az erőszaknak enged.

- Már alkalmaztam az erőszakot. A haderő lenn van a kapuban. Remélem, tudomásul veszik az urak?

Fölösleges lett volna vitatkozni rajta. Formalitás volt az egész. A tekintetes közgyűlésnek ugyan mindegy volt, hogy a kapuban van-e a haderő, vagy a várban. Ellenszegülni így is, úgy is hiábavaló volna. A közgyűlés talpra állott. Hátul, az igmándi kékbeli kurtanemesek rá-

zendítették, teli torokkal: Isten áldd meg a magyart jó kedvvel, bőséggel... Aztán énekelve, összefogózva vonultak kifelé az ajtón. A megyeháza csak úgy zengett az énektől, mindenki dalolt. Néha, közbe egy-egy kurjantás hangzott: hunczut a német! S a csallóköziek káromkodtak. A szétriadt, csoportokba szakadt gyűlés, a lépcsőn, a kapu alatt még énekelt: megbűnhődte már e nép a multat s jövődőt... mikor egyszerre a kapunál elhalt az ének s az emberek megállapodtak. Senkisem tudta, miért. Zsibongott az egész sokaság.

- Mi az? Mi történt?

Azután szájról szájra járt a hír:

- A haderő elesett.

- Meghalt.

- Vajjon mi az ördög lelhetette a jámbort?

Leghátul érkezett az ezredes s a hír hallatára előre furakodott. Sejtette mindjárt, hogy a katonájának esett baja. Csakugyan. A szegény tót baka ott feküdt a földön, elnyulva, mint a halott. A puskáját a vállához szorította, azon feküdt, arcával a földre borulva. Szemközt, a bejárat másik oldalán meg Kása Pál, a pandur, állott, mint a sóbálvány. Meg sem mozdult, csak a két kancsal szeme szórtá akkor is a villámot, jobbra, balra. Torkos ezredes arcza kipirult a dühtől.

- Mi történt itt? Ki bántotta?

Az urak meghökkentek. Ebből még baj lehet.

- Hol a szolgabíró? Hol a megyei fizikus? - kiabálták.

Elősieltet hamarosan mind a kettő. A szolgabíró egyenest a pandurra förmedt:

- Kend bántotta, Kása Pál?

- Egy ujjal sem nyultam én hozzá, tekintetes uram!

- Hát mitől halt meg?

Kása Pál vállat vont.

- Az is hunczut, a ki tudja, tekintetes uram.

- Volt itt valaki más is?

- Egy árva lélek sem.

- Az irgalmát! - fakadt ki a szolgabíró, - hát akkor mi az istennyilát csináltak kendtek?

- Jelentem alássan: néztünk egymásra...

A Kása Pál két kancsal szeme már akkor vérben forgott. Nyilván azt akarta mutatni, hogy miképpen néztek egymásra. Bozontos szemöldöke összehúzódott, majd föl, a homloka közepére. A körülte állók, a kik ismerték, már mosolyogtak s valaki odaszólt:

- Az isten keze. A magyarok istenének a keze.

Ezt aztán tovább suttogták. A megyei főorvos azalatt megvizsgálta a földön fekvő katonát, eret is vágott rajta, de hiába. Végre is jelentést tett az ezredesnek, hogy a katona meghalt. Nem talált rajta semmi külső sérülést. Alkalmasint a guta ütötte meg.

Torkos ezredes bosszusan nézett körül. Majd oda ment a szolgabíróhoz, a ki Kása Pált vallatta.

- Hát aztán?

- Aztán egyszer csak elkezdett rángatózni, a nyavalyás. Majd elsápadt s összeesett. Azóta úgy van, a hogy most.

- Kéne meg csak néztesse, úgy-e? Hozzá sem nyult?

- Jelentem alássan: engem nem bántott. Azt tetszett parancsolni, hogy csak azt üthetem...

Az ezredes a pandur szeme közé nézett. De lesütötte a szemét nyomban. Nem bírta kiállani a gyilkos, félelmes tekintetét. Mellette állott a megyei főorvos, a haláleset okait magyarázgatva, fontoskodóan. Az ezredes karonfogta.

- Ennek a betyárnak olyan szeme van, még magam is majd belé betegedtem.

Elgondolkozva, sápadtan indult kifelé a kapun. Máskor daliás alakja most csüggetegen meghajolt, mintha az isten, a magyarok Istenének a fenyegető ujját érezné. S mintha el akart volna bujni a Kása Pál szemének kancsal villáma elől.

AZ ÖRÖKSÉG.

Csakugyan meghalt Pénzes Malom Bálint is, Nagy-Karádon. Ki hitte volna! Hiszen még tavaly is száz esztendő t jósoltak, kívántak neki, mikor a népbanki igazgatóság huszonöt esztendő jubileumát ünnepelte, nagy, fényes, torkos ebédeléssel, a mire kilencz tál ételt hordatott föl, az összegyűlt nagy-karándi potentátoknak. Azt mondják: kerek százhetven pengőjébe került az az egy ebéd. De azért még ma is fölhánytorgatják, hogy pezsgő sem volt, a tiz filléres kuba-szivarra meg rá sem kívántak gyujtani.

Hát hogy az a nagy fösvénység is hiábavaló. Csak el kell takarodnia neki is. Igaz, hogy szép temetéssel. Nagy, babér leveles koszorúk voltak a koporsóján. Az már a népbanktól, a város-tól, kaszinótól kidukál az ilyen nevezetes, nagy halottnak. Mert ki tudja, melyikre mennyit testált? És kikísérte az egész város, minden tisztességgel. Ámbár fájdalmas zokogás, vagy csak egy csöppentés keserű, gyászoló könnyü sem esett azon a temetésen. De az ilyesmi talán nem is a Pénzes Malom Bálint sirjára való.

Már most kinek jut az a tömérdek pénz, a mi utána maradt? Mindenki csak azt kérdegeti. Sem feleség, sem gyerek, csak a sok, töméntelen sok, százezernyi pénz. Mennyi szegény ember boldoggá lehetne belőle! De jussa nincsen hozzá senkinek sem. Árvaszéken, hol elkezeltethetik jó néhány esztendeig, míg a tizedik, huszadik vármegyéből előkeritenek valami szerencsés ügyefogyottat, akinek a Pénzes Malom Bálinthoz való atyafiságos származását kisütik majd a törvénytudó, élelmes fiskálisok. Tán össze is vesznek rajta. Jó pénzért, persze.

Otthon aztán el is tusakodtunk a Pénzes Malom Bálint életén, temetésén, magunk is.

- Furcsa. Hogy eddig még mindig volt Pénzes Malom Bálint, most meg már nincsen. És nem is lesz többet. S nem lesz többé más valamilyen sem a Pénzes Malom Bálint fajtájából. Különös. Ha az ember meggondolja, hogy időtlen idők óta mindig volt valamilyen Pénzes Malom; a hetvenhetedik nagyapja tán kövér volt, annak a fia talán sovány; az utána következő vörös, fekete haju, sápadt, vagy pirospozsgás, de azért mégis csak mindegyik abból a fajtából való Pénzes Malom volt, Jóska, István vagy Péter, de mégis csak Pénzes Malom, az apja fia. Most meg már soha sem lesz többet semmiféle Pénzes Malom, sem szőke, sem barna, sem kövér, sem sovány; sem István, sem Jóska, sem Péter. Hát az örökkévaló alkotónak, aki semmit sem teremtett ok nélkül, már többé nem kell a Pénzes Malomé fajtája? Miért? Nincsen rá semmi szükség? Hát akkor tücsök minek van a világon? Még az is külön, mint Pénzes Malom Bálint? Mert annak a fajtájából mindig volt és lesz is, bizonyosan. Meg a százezer féle állat, fű, fa, virág fajtájának mindegyikéből is. Hiszen csak azt sem értenők meg, ha egyszer csak seholsem találánk muskátlit, puszpángot, gyöngyvirágot, rozmaringot. Vagy akár tücsköt, egeret, pókot, csörgőszarkát. Az mindegyik volt és bizonyosan lesz ezután is. Pénzes Malom is volt eddig mindig, de ime, máttól fogva már nincsen és nem is lesz többet, soha, soha. Akkor hát minek is élt Pénzes Malom Bálint? Én bizony sajnálom érte az istenadtát!

A feleségem más egyébre gondolt.

- Már csak hagyhatott volna vagy egy ezerest a kis fiunknak! Mennyit eljátszott vele!

Nagyot nevettem. Mert hol is akad arra fiskális, hogy kipöröljön a Pénzes Malom Bálint kincseiből ezer pengőt, annak a fejében, hogy sokat játszott a kis fiunkkal!

- Örökség! Neked is mindig azon jár az eszed. Tudhatnád pedig, hogy az a virág nem nekünk terem.

- Tudom, tudom. De hát elkeseredik az ember, hogy hiába küzdi végig az életét, sohasem lesz semmije sem.

- Hiába? Hát a gyerek? Az semmi?

A kis fiunk akkor élesen közbesivalkodott. Az élet legelső válságának a pontján volt éppen, mikor a tizenegy hónapos apróság elszakad az anyakebeltől. A legelső változás, a legelső fájdalom, a legelső gond. Ezen kezd legelsőbben eltűnődni. Látja, érzi, hogy az élete fordulópontra jutott. Hogy igazságtalanság történik vele, mert elveszik tőle, amihez joga van. Ehhez bizony tizenegy hónap alatt nem is szokhatott hozzá szegényke: hiszen magam is csak most kezdek hozzászokni. Kicsiny agyvelejében az ösztönök még nem finomodtak át eszméletté, értelemmé. Nem tud semmit. Csak érzi a méltatlanság bánatát. És sir, sir, sir miatta, sokat, keservesen. Mintha az elmúlt teljes, tökéletes, boldog öntudatlanságot siratná, aminek a menyországából egyszerre idebukkant, az első gond elébe.

Nagy csitítgatás után végre elhallgatott. Az anyja kávé adott neki, a mit a kis jószág kedvetlenül, csamcsogva szürcsölgetett, miközben el-elsírta magát, panaszosan. Bizonyosan nem értette, hogy miért kap most mást, mint a mit kíván. S tán az is eszébe jutott, hogy az a másik kávé, a mit ezelőtt kapott, mennyivel különb eledel volt!... S mikor a csésze fenekére ért, apró, husos kezecskéivel durczásan tolt el magától az üres csészét. Aztán angyali öntudatlansággal, tűnődve bámult maga elé; ki tudja: hová, ki tudja: mit? Bávész, fehér homlokán keskeny, hosszú barázda húzódott keresztül: az eszmélő, gondolkozó ember aggódásának, a legelső gondnak legelső nyoma... Az anyja szinte megijedt tőle.

- Nézd, nézd ezt a gyereket! Milyen ráncz van a kis homlokán. Mintha csak a te homlokodat látnám, mikor úgy mélyen töprenkedel, talán a mi sorsunkon...

- Az, az a barázda az, csakugyan. Ugyanazt láttam valaha, sokszor, az apám homlokán, mikor az édes anyámmal, a kandalló pislogó parazsa mellett üldögélve számonszedte, hogy az idei termésből mennyit hagyott még meg a jégverés, a fagy, meg egyéb istencsapás... Hogy mennyi kell majd nekünk, gyerekeknek, ruhára, könyvre, patikára. És ugyanez a barázda az, a mit borus reggelenként a saját homlokomon is látok, mikor a tükör előtt, a jövődönkön töprenkedve, szántogatom azt a hatvanhárom dércsipett hajszálat, a mi e fölött a barázda fölött a fejemen még megmaradt... A Pénzes Malom Bálint homlokán nem láttam azt a barázdát soha.

- Az hát a mi örökségünk?

- Az, lelkem, az. A munka, a küzdés, az élet gondja. De az legalább apáról-fiura, unokára száll... Elcserélnéd-e a Pénzes Malom Bálint gazdátlan kincseivel?

Az asszony szótlanul szorította szívéhez a kis fiut, majd összecsókolgatta annak piros arczocskáját. Reszketett a szája, de a két szeme is, mig halkan, csöndesen, megnyugodva tiltakozott.

- Nem, nem. A kerek világért sem...

DEJANIRA.

Harmadnapra a kiállítás megnyitása után már mindenki tisztában volt vele, hogy az állami nagy díjat a Torbágyi Ödön Dejanirája nyerte meg. A fehér márványból való mesés leányalak ámulatba ejtette az embereket, kimondhatatlan szép volt. Sarkig érő peploszban nem is állott, hanem valami elképzelhetetlenül graciózus mozdulattal szinte szállani látszott Dejanira, az etóliai szűz királyleány, Heraklesznak az ideálja, a kiért Achelooszsza, az isteni bikával, megbirkózott. Ez, ez az, csakugyan. A bűbáj, a nőiesség; hihetetlen valóság és vakmerő poézis, együtt. Márványba vésett szerelmi dala, hajnali álma a férfierő istenének.

A moraj, a mi a hatása nyomában kelt, végigzsongott a szalónokon, a szerkesztőségeken és a bohémványokon. Kicsoda, micsoda, honnan jött ez az istenáldotta csodatalentum? S élő asszony-e Dejanira, vagy művészi álom? A közvélemény izgatottan sürgette, hogy minderről adjanak számot. Hasztalan. Az újságok csak magasztalták, körmönfont superlatívuszokban, de egyebet nem tudtak mondani sem Dejaniráról, sem a művészeről, csak a mi a szobor talapzatára volt írva: Dejanira, Torbágyi Ödön műve. Szinte titkosan, a teljes ismeretlenség mélyéből dobták oda ezt a káprázatos remekművet, melyet valami külvárosi obskurus kis szatócs helyezett el a kiállításon. Magát a művészt nem találták sehol.

S míg a művészgárda felső régióiban fürkészték az új csillagot, azalatt Torbágyi Ödön nap nap mellett ott őgylgett a kíváncsi ezerek között, a kik a szobrát lelkesedve körülrajongták. Egy pár napig mulattatta a láz, a mit fölszított, aztán újra a lelkébe, a szemébe lopózott az a homályos, alakatlan árnyék, a mi a munka közben is annyiszor megsuhant körülötte. A csüggedés, a kétség, a miről nem is tudta biztosan, hogy a nagy, a legnagyobb, a legelső művészi erőfeszítésnek vagy a sikernek, a diadalnak a mámore-e? Fiatal volt még, jóformán gyerekember. Megnyugtatta magát azzal, hogy fáradt és ideges. De az árnyék csak suhant utána, hasztalan futott előle, a kiállításra, az utcára. Az nem hagyta el sehol.

Ott sem, a külvárosban, a negyedik emeleten, a hová alkonyattáján menekült, égő homlokkal, dobogó szívvvel. Ott lakott az a külvárosi kis szatócs. Meg a huga: Dejanira, vagyis Tátray Katinka. Ugy véletlenül, utcán, kávéházban, a ligetben vagy hol találkoztak s összesodorta őket az élet, ebben a nagy, vásári zürzavarban. Azt sem tudták, miképpen, csak egymásra találtak. S az emberi vadonban összedobbant a szívek. A két fiatal lélek álmából, tűzéből lett a kiállítás titokzatos Dejanirája.

Az igazi: Katinka, talán még szebb, mint maga a szobor. Az arcza, a szeme, az alakja, a járása valóságos melódia; mint egy tavaszi álom, a negyedik emeleten. Mosolyogva, frissen, vidáman megy a művész elébe. De már az első pillanatban meglátja annak az arczán a gyötrődést. S szép nagy homloka elborul.

- Mi, mi baj van? - kérdi ijedten.

A művész fáradtan a székre roskadt.

- Semmi, mégis minden. Unom az egész dolgot.

- Mit?

- Ezt a lármát. Az ugynevezett sikert, dicsőséget vagy mit. Az alkotást, a tapsot, a formákat, a mesterségemet. Mindent. Mintha mindez hazugság volna. A létező, volt, vagy elképzelt dolgoknak a meghamisítása vagy utánzása a fantázia és a kéz közös ügyeskedésével. Mintha a művészet csak fondorkodás, csak látszat, csak káprázat volna, mely törbe ejti a milliók tudatlanságát. S a félrevezetett, megtévesztett, megcsalt tömeg még tapsol ennek a fufangnak!...

- Köszönöm. Én is tapsolok.

- Nem magát értem, Katinka. Ott, Dejanira előtt tolonganak az emberek. Ez a plasztika! Ez a kifejező erő! Ez a bátorság! Ilyeneket beszélnek, csodálkozva és elragadtatással. Holott fogadni mernék rá: egyik sem tudja, mi az a plasztika, mi az a kifejező erő, mi az a bátorság?

- Hátha?

A művész indulatos lett.

- Nem tudhatják! - kiáltott. - Hogy tudhatnák, mikor magam sem tudom! Gondoltam is én arra, hogy ennek vagy annak így vagy úgy kell lennie, mert a plasztika, az erő, a bátorság kívánja! Eszembe sem jutott soha. Ugy kell lennie, mert másképpen nem lehet. És ezért nem értem ezt az egész sikert, a mit mindenből magyaráznak, csak abból nem, a miből való.

- Elég, hogy a siker, a dicsőség, a taps megvan. Mit törődik a többivel?

Gyöngéden megsimogatta fehér kezével a művész lázas homlokát és a szemébe mosolygott.

- Ne, ne mosolyogjon, Katinka. Hiszen maga tudja. Mig az a márvány a kezem alatt formát öltött, szünetlenül a maga édes alakja volt a lelkem, a szemem előtt. A maga alakja és a Dejaniráé, a maga szeme, arcza, lelke és a Dejaniráé végképpen egygyé olvadt égő agyvelőmben, míg összegyurtam ezt a csodálatos márványálmot, a miről előre tudtam, hogy remekmű lesz. S most meggyilkol, megfojt ez a kétség: kit szeretek én? Kit szeret maga?

A leány halkán, habozás nélkül felelt:

- Én magát szeretem.

- Biztosan tudja?

- Biztosan. Óh, nagyon biztosan!

- Engem. A diadallal, a dicsőséggel.

- Azt is együtt.

- Ugy-e? - kiáltott a művész keserűen. Vagyis a művészetemet. Pedig azt nem akarom, éppen. Azt akarom, hogy engem szeressen, azt a fakó, szürke, szintelen valakit, a ki e mögött a délibáb mögött van. S hogy én meg magát szeressem, magát egyedül, így, a hogy van, nem azzal a fehér, hideg márványhazugsággal...

- Hogyan?... Hogy képzeled?

- Látja, Katinka, - lihegett a fiú, - most még senkisé is tudja, ki az a Dejanira, ki az a Torbágyi Ödön. Hagyjuk itt ezt az egész lármát. Hagyjunk itt mindent. És gyerünk el, el, messze, valahová, valami vadonba, a hol senkise találjon ránk. A hol elhajíthatok magamtól mindent, s csak az leszek, a mi a művészi alkotáson, az álmokon kívül vagyok. A szürke, fakó ember, én magam...

A leány tiltakozva csóváltatta meg szép fejét.

- Az nem lehet. Az nem szabad. Hogy én rántsam le a magaslatról, a melyre fölrepült? Hogy mikor már szárnyai vannak, levágjam azokat és mankót adjak a kezébe? Hogy elsikkaszszam a maga nagyságát, dicsőségét, művészi lelkét?... Soha! Soha! Nem is volna asszony, nem is szeretné magát, a ki ezt meg tudná tenni!

A férfi csüggedten nézett rá. A feje bágyadtan lehanyatlott.

- Így pedig lehetetlen élni, - suttogta. - Lehetetlen.

A leány szeme fölragyogott. S a lelkében fölébredt az igazi Asszony, a szerelem. Egy pillanat alatt Dejanira lett, a legerősebb férfi ideálja. Érezte, hogy koczkán forog most minden: a dicsőség, a szerelem, a boldogság. Minden, minden. Asszonyi vad indulat ragadta meg a lelkét, hogy viaskodásra keljen a művészet démonával, a mi az üdvösségére tette karmait. Átkulcsolta a művész nyakát s megcsókolta egyszer, tizszer, százszor. A homlokát, a szemét, a száját. A csókok dobzódása volt az. Lángoltak s elaléltek bele mind a ketten. S a leány suttogott a férfi fülébe. Még a hangja, a szava is mintha csók lett volna, lázas, tüzes, lángoló csók.

- Te... te... te... Szerelmem, üdvösségem, álmom! Tudod-e már, kit szeretsz? Hogy melyik az igazi Dejanira?

A férfi fölvetette rá bágyatag szemét.

- Tudom, tudom. Te vagy az.

- És az a másik?

- Az meg az álmom.

A leány átölelte újra és magához szorította, ittas szenvedelemmel.

- Álmodj hát mást. Szébbet, újat, vakmerőbbet!...

Égő, suttogó ajka odatapadt a férfi lángoló ajakához. S az fölvetette a szemét. Mig fölszívta a leány csókját és a szerelem tüzeiben vonaglott, reszketve a gyönyörtől, sugta vissza:

- Álmodom... már álmodom...

A TÜNDÉR.

Bizony mi megint csak kiszármaztunk a faluvégre, a szegény emberek közé. A mivel a feleségem nem is tudott megbékülni, sehogysem. Naphosszat egyre csak azon zsörtölődött.

- Mit szólnak hozzá? Hogy itt lakunk, az istenháta mögött, a hol egyetlen uriember sem lakik? Hiszen mindenki benn lakik a városban, az uri utcán, emeleten, vagy künn a sétatéren, villában, nyaralóban!

- A kinek telik: lakjék!

- Meg aztán a gyerekek! Hogy járnak majd az iskolába télvíz idején, két kilométer távolságra, innen, a hol kövezet sincsen, csak a sár, a nagy, utálatos, bokáig érő sár! Szegény kis bogaraim!

Hogy mit szólnak hozzá, azzal vajmi keveset törődtem. Hanem a gyerekek miatt, meg a sár és a két kilométer miatt, az igazat megvallva, magam is nagyot csuklottam. De azért csak vigasztalgtam az asszonyt.

- Hadd szokjanak hozzá. Ugy sem lesz azokból méltóságos ur, soha, egyikből sem. Nem úgy válogattuk össze a tisztelt őseinket, meg az atyafiságunkat. Csak szegény napszámos, dolgos ember, mint az apjok, nagyapjok, a kit elnyuznak időnap előtt a munkával; a ki dolgozik és szenved, a mig bir, hogy mások pihenhessenek és mulathassanak. Szokjanak hát hozzá, jó előre. Bocskorban keresni, csizmában költeni. Azt tartotta az öreg apám. Ámbár, mondhatom, nem emlékszem rá, hogy nálunk valaha a csizmára került volna a sor.

De hát csak éppen így élnek itt a szomszédok is. Az egyik oldalról a kis boltos. No, az sem utolsó ember ezen a környéken. Tele van a boltja czukorral, liszttel, mandolával, rizskásával, szappannal, gyertyával, keményítővel, meg egyéb mindenféle megélni való fűszerrel, csemegével. Mégis csak gyalog jár, ugyanabban a nagy sárban, iskolába a gyereke. Pedig abból legalább is boltos lesz, bizonyosan. S a másik oldalról való szomszéd: Vojnarek Péter, az sem különb. Jóllehet, az igaz, nem méri gyalogszerrel az utca sarát, hanem hintón jár be a városba. Mert komfortáblis. Az egyetlen igazi tekintély az egész Czitrom-utcában.

Akárki fiával Vojnarek Péter szóba sem áll. Ugy tekint le kevélyen, a magas hintóbakról, mintha a Czitrom-utca büszke kiskirálya volna. S még a lovát is Tündérnek hívja, pedig annak is régen lehetett a keresztelője. De azért a Bandi fiam azt mondja, hogy nincsen olyan gyönyörű, sárgaszőrű paripa hetedhét országon, mint a Tündér.

Nagy rettentő jó barátságban is vannak egymással, mind a hárman. A gyerek, a hogy először meglátta, a deszkapalánk hasitékán át, leskelődve, a szomszédot, Vojnarek Pétert, meg a gyönyörű paripáját, attól fogva egyre csak azon járt az esze. Sokszor már gond is ütött miatta: tán a Bandi gyerek is a komfortáblis pályára készül? Hacsak szerit ejthette, mindig úgy intézte a sorát, hogy akkor indulhasson az iskolába is, mikor Vojnarek Péter indult kifelé, a stációra. Addig csak tett-vett, a mi a kezeügyébe esett, csakhogy huzza az időt. Egy sötét, zord téli reggelen, az anyja meg is sürgette.

- Eredj már, te hétalvó! Még utóvégre is elkésel az iskolából.

- Dehogy késem. Hiszen még Vojnarek bácsi sem ment el.

Vojnarek bácsi volt már ekkor, vagy egy hónap óta, az óramutató is. Mikor aztán a szomszédból áthallatszott a kocsizörgés, akkor egyszerre, persze, sietős lett a gyerek utja. Vállára kapta a táskáját, nagyot harapott a karéj kenyerébe, azután előre, ki, az iskolába!

A kapu előtt megállt. Vojnarek uram már akkor becsukta a kaput s éppen szuszogva kapaszkodott föl a hintóbakra. A szél üvöltött kegyetlenül s rázta, tépte a zuzmarás fákat. Bandi fölhajtotta a kabátja gallérját, aztán megállt a kocsi előtt. A fogai vaczogtak ugyan a hidegtől, de azért gyönyörködve szólt oda a kocsisnak.

- Be gyönyörű paripa ez a Tündér, Vojnarek bácsi!

Vojnarek bácsi büszkén nézett le a gyerekre. Már a kezében volt a gyeplő, de akkor a szél egy marék havat a szemébe vágott. Először hát azt letörölte. Akkor megint a bámészkodó gyerekre nézett, a ki éppen indulni készült.

- Iskolába megy, ifjur? kérdezte.

- Oda. De kutya messze van, Vojnarek bácsi!

- Üljön föl, ifjur, majd elviszem.

És azután valahányszor esős, havas vagy zimankós idő volt, olyankor Vojnarek uram mindig megismételte a szíves kínálkozást.

- Üljön föl, ifjur!

Az ifjur, persze, nem sokat kérte magát. Csodálatos is a gyereket, hogy nincsen benne egy garas ára büszkeség; ilyen ingyen szivességből uraskodni, az egész télen! No, ez ugyan nem az apja fia. Meg is mondtam neki egy reggel.

- Te. Aztán nem szégyenled ezt az ingyen kocsikázást?

A gyerek bátran a szemem közé nézett.

- Nem én.

- Már én csak inkább gyalog járnék, hallod. Vojnarek bátyád szegény ember, míg téged kocsikáztat, azalatt is keresne valamicskét.

- Így is keres.

- Keres, de nem talál.

- De igenis, talál. Még pedig a Tündér.

- A Tündér?

- Az. Abrakot adok neki.

- Te?

- Én hát!

Benyult a zsebébe és kimarkolt onnan egy csomó cukordarabot. Szép, fehér, ropogós kockacukor volt, a szomszéd boltjából való bizonyosan; olyan, a melyet a kávéba szoktunk tenni, hogy édes legyen. Aztán visszatette a cukrot a zsebébe s vállra vetett táskával rohant ki az ajtón, mert már hallatszott a Vojnarek bácsi kocsijának a gördülése. A feleségem mosolygott.

- Minden reggel a Tündérnek viszi a kávéba való cukorját. Inkább úgy issza meg a reggelijét, keserűen.

Megcsóváltam a fejemet s kinéztem az ablakon. A kapu előtt állt a Vojnarek Péter kocsija. A gyerek egyenest a sárgaszőrű Tündérhez ment s a tenyeréből cukrot adott neki. A Tündér előre nyújtotta a nyakát s a nyelvével csöndesen, egymásután szedegette el a gyerek kezéből a cukorkockákat, míg Vojnarek szomszéd megeresztette a gyeplőt és mosolyogva nézte a vén paripa nyaláncoskodását. Aztán, hogy elfogyott az abrak, Bandi föl akart ugrani a kocsira, de

a táskaszijja megakadt a sárhányóban, azért elkezdett azzal bibelődni, hogy kiszabadítsa. Vojnarek szomszéd nem vette észre, azt hitte, hogy a gyerek már benn ül a kocsiban s az ostorával nagyot suhintott a paripa fölött.

- Gyi te, Tündér, gyi!

Ha ebben a pillanatban szót fogad a Tündér, a kocsi okvetetlen lerántja, elgázolja a gyereket, úgy állt éppen a kocsi mellett, fél lábával a kocsi alatt, bajlódva a táskaszijjal. A vér is meghűlt bennem. Föl akartam szakítani az ablakot, hogy rájuk kiáltsak. De a Tündér meg sem mozdult. A Vojnarek uram ostorsuhintásának oda sem hederített. Okos, nagy fejét hátrafordította, úgy nézte nyugodtan, közömbösen a gyereket, a mint az a táskaszijjal küzködik. Isten ne vegye vétkül: én bizony ekkor arra gondoltam, hogy tán nem is ló ez a Tündér, hanem ember, annyi értelem látszott a két nagy szeméből. Aztán mikor a gyerek rendbe hozta a táskáját s beugrott a kocsiba, akkor a Tündér minden nógatás nélkül előre rántotta a zabolát s lassan, pókos lábaival kapálva, csöndesen megindult, a stáció felé. Vidáman koczogott a szűk utcán, a szegényes, apró, fehér házak között, a hol egyetlen uri ember sem lakik. Legföljebb Vojnarek Péter.

HUSZONÖT PENGŐK.

Minálunk ezidén nem volt karácsonyfa. Estvéli gyertyagyújtásig hasztalan vártuk a kis Jézuskát. A gyerekek suttogni kezdtek, míg végre Böske türelmetlenül meg is kérdezte:

- Mikor jön már?

Marcuka okos, nagy leány, megmagyarázta neki.

- Tudod, Böském, most nagy hó esett, aztán a kis Jézus aranyos szánkója megakadt a hóban. Azért nem jöhet. De ha jó leszel, várj csak, ujesztendőre majd ideér.

Ezen aztán csendesen elbóbiskoltak s lefektették őket. Magunk átmentünk Garabos Ferenczéhez. Oda bizonyosan megérkezett a Jézuska is.

Olyan akkurátus ember Garabos Ferencz, hogy messze földön alig tudom párját. Módos és tisztességtudó s takaros rendben van a háza tájéka is, noha az istenáldás egy csöppet sem fukarkodott ezen a környéken. Tizenegy eleven gyerek jár ki a pitvarából. Az ember, ha ezt a nyüzsgő gyereksereget látja, szinte azt hinné, hogy valami kisdédóvó vagy iskola a Garabos Ferencz uram háza, úgy dől a gyerek belőle. Pedig csak jámbor földmivelő.

Kilencz szép hajadon. Tulipán, liliom, muskátli, fehér rózsza, piros rózsza, viola, teljes szegfű, majoránna; mind ott virít a leányok pirospozsgás arczán, mosolygó, ragyogó két szemében. Ilyen bokrétával sem akárkinek ékes a háza. Meg két fiu. Ott sűrög-forog valamennyi a tűzhely meg az asztal körül, a mi már majdhogy roskadozik a sok fűszeres étel alatt.

- Boldog ünnepeket, Garabos Ferencz uram!

- Része legyen benne, ténsuram.

- Hát hogy van a familia?

- Köszönöm kérdésit, semmi baj, hál' istennek. Juliska, az már menyecske; tavaly ment férjhez a bogáti jegyzőhöz. Egész uri asszony, de azért itt van az is az urával. Erzsike bizony csak szegény parasztasszony maradt; Galambos István a hites ura, ha tetszik ismerni. No, semmi. Szántóvetőre is szükség van a világon.

- De van ám, Garabos Ferencz uram!

- A többi is csak növekedik, Isten jóvoltából.

Mert Garabos Ferencz mindent az Istennel kezd és az Istennel végez. Meg is látszik rajta.

- Hát a fiuk, szomszéd? Azokat tán még nem is láttam?

- A fiuk? Azok már diákok, ténsuram. Kollégyomba járnak. De erre a napra hazajöttek ők is.

- Iskoláztatja őket?

- Már bizony igen.

- Aztán mivégre?

Garabos Ferencz megsimogatta a deres fejét.

- Azt szeretné az ember, tetszik tudni, ha ur lehetne belőlük...

- Ur?

- Igenis, instálom. Szolgabíró vagy tanfelügyelő. Vagy olyan, aki történeteket csinál az ujságba, mint a ténsur. Hogy ne éljenek annyi bajjal, mint a magamfajta szegény parasztember.

- No már ebben nem jól okoskodik kigyelmed.
- Dehogyan. Mikor az ember naphosszat is elszántogat egyetlen árva pengőért. Az ur már mégis csak könnyebben él.
- De bizony mi is elszántogatunk, sokszor éjszaka is. Hozzá még: rendszerint hiába. Itt meg, hálistennek, elég bőviben vannak minden jónak. Bezzeg, nálunk az idén karácsonyfára sem jutott. Ilyen az uri élet!
- Hogy lehet az? Hiszen hát megír a ténsur egy történetet, aztán dől érte a pénz.
- Dől. Mindjárt elmondom, hogy hogy dől. Most éppen a nyáron, hogy költözködőben voltunk, az utolsó garasig elfogyott a pénzecskénk, a mi megvolt. Gondolhatja kigyelmed: ilyen hosszú uton nem hurczolják ingyen az embert. Irtam hát, a mint kigyelmed mondja, egy történetet az ujságba és a huszonöt pengőt, a mit érte adtak, gondosan félretettük. Karácsonyra, ha majd a kis Jézus hozzánk is ellátogat, a gyereknép közé, ne jöjjön üres kézzel.
- Az már valami: huszonöt pengő!
- Várjon csak kigyelmed! Az volt a baj, hogy kifelejtettük a szeptember hónapot a kalendáriumból. Akkor kezdődik az iskola. A gyermekeknek ruha kell, cipő kell, meg sok-sok, töméntelen könyv. Ma sem tudom, hogy telt ki mind a négynek, de annyi szent, hogy a huszonöt pengőből egy árva garas nem sok, annyi sem jutott a kis Jézusnak.
- No, hiszen irt a ténsur másik történetet.
- Irtam. Megkaptam a huszonöt pengőt azért is.
- Ugy-e?
- Ugy. Hanem azt is tudja kigyelmed, hogy presbitérium is van a világon.
- Mi köze annak a huszonöt pengőhöz?
- Én nem tudom. Hanem azért a presbitérium a nyakamra küldte az írást, egyenest a végrehajtó volt a postása. Hogy fizessek huszonöt pengőt, egyházi adóra. De tüstént.
- Meg kellett volna kérni, hogy várjanak el.
- Megkértem. Irtam az egyik presbiternek. Hatalmas, gazdag ember, a pénz majd fölveti. Gondoltam: annyi kincs között egy kis sziv is megakad talán... Elsoroltam, mennyi gondom, bajom van, költözködéssel, keresztelővel, a gyerekek iskolázásával.
- Aztán, persze, rendben volt a dolog?
- Rendben. Azt felelte rá, amit kigyelmed kérdezett az elébb, hogy mi köze ahhoz neki? Igaza is van. Mi köze volna a más bajához? Kivált ha neki magának semmi baja sincs. Ámbár Jézus Krisztus, ha jól tudom, nem éppen erre oktatta a presbitereket. Dehát az régen volt. Elég az hozzá: a huszonöt pengőt megint csak el kellett fizetni. Keservesebb pénzt, azt hiszem, sohasem adtak még isten dicsőségére.
- Semmi no. Meg tetszett írni a harmadik történetet is.
- Meg én, Garabos uram. Sebtiben hamarosan, mert a karácsony már nagyon közeledett. Megjött a huszonöt pengő azért is.
- Hálistennek!
- Azt sóhajtottam én is, mikor az ötpecsétes levelet elhozták a könyves műhelyből, ahol az ujságot csinálják. Megbeszéltük a feleségemmel, mi minden telik a huszonöt pengőből. Marcukának keztyűt, levélpapírost veszünk, (könyvet magam irtam neki), Bandinak számológépet, fejtörő koczkát; Böskének cifra szoknyás bábut; Szabolcsnak csörgősapkás,

vidám pojáczát, akivel versenyt kaczagjon. Azonfölül a karácsonyfára aranyos diót, almát, vérbélű narancsot, ropogó czukrot, csokoládét, fügét, ezüsből pókhálót, színes, csillogó viaszgyertyát. Lesz itt öröm! Három nap, három éjjel, tán egész ujesztendeig még a Cirmos is a karácsonyfáról dorombol majd.

- Éppen, mint nálunk.

- Éppenugy. - Karácsony szombatján, reggel, mialatt a feleségem készülődött, hogy együtt mehessünk be a városba, sorra járni a czifra boltokat, összeválogatni a kis Jézus málháját, azalatt az én szobámba egy emberséges ember kopogtatott be. Hivatalban van ő is, mint én. Bizonyosan éppen olyan ur is, mint én... Azzal a különbséggel, hogy kétszer annyi gyereke van, mint nekem és feleannyi fizetése. Szepegve mondta el, bizalmasan, hogy egy árva garasa sincs, pedig a nyolcz gyerek ugyancsak várja a karácsonyfát. Egyszóval: kerek huszonöt pengő kéne...

- Az áldóját! - káromkodta el magát Garabos Ferencz uram, - csak nem adta tán oda neki a ténsur?

- Már hogyne adtam volna! Először is az én házamnál csak négy gyerek sir a karácsonyfa után; az övénél nyolcz...

- Hát ha ötven is? Inkább a másé sirjon.

- Igazság szerint senkinek sem kellene sirnia, Garabos Ferencz uram... Aztán pedig mit gondol kigyelmed, ha én azt mondtam volna, hogy nincsen huszonöt pengőm?... No, vége is lenne egyszerre minden becsületnek! Mert tudhatja azt kigyelmed nagyon jól: az embert nem azért szokták megbecsülni, mert nincsen huszonöt pengője, hanem azért, hogy van...

- Az már csakugyan igaz. Kivált az uraknál...

A sarokban már ekkor Garabos Ferenczné, meg a bogáti jegyző felesége fölgyujtotta a karácsonyfát. Színes, tarka lángjai beragyogták a szobát hittel, áhitattal, mindenféle drágasággal. A gyerekek betódultak és hamarosan széjjelkapkodták a kincses tárat. A két diáknak is hozott Jézuska sok becses iskolai szerszámot: czirkalmat, lineát, rézfödeles, rugóra járó tintatartót, ezüstös plajbászt, aranyvágású könyvet, író tollat. Ilyen megrakott szekérrel mennyivel könnyebb lehetett az útja! Garabos Ferencz nem győzött betelni az örömmel.

- Látja, ténsuram, mindent megadok nekik, a mi szükséges. Hogy boldoguljanak.

Látom, látom, Garabos Ferencz uram. Hanem valaha, ilyen karácsonyestén, engem is ennyi sok parádés szerszámmal indított el az édes apám, isten nyugosztalja! Azóta, hogy javarészt megjártam az utnak, azzal a pennával, czirkalommal mennyit összemértem, mennyit összeírtam! Földet, virágot, huszonöt pengőket... másnak. Magamnak annyit se, a mivel a betlehemi fát a gyermekeimnek meggyujthassam... Azért ne is haragudjék kigyelmed, de most is csak azt kívánom, hogy a fiai is olyan derék, jámbor földmives emberek legyenek, a milyen kigyelmed. Bizony mondhatom, hogy a saját gyermekeimnek sem tudnék külön isten áldást leimádkozni!

A MÁRVÁNY.

A Szentkatolnay-palotában mulatnak. Bál van. A folyosókon sétálnak, néhány szobában kártyáznak, sőt lenn, az ugynevezett nagy lovagteremben még tánczolnak is. A művészi izléssel csoportosított ligetek között bizalmas párok pletykáznak tea mellett, s az inasok megrakott tálczával járkál sorra az asztalokat, pihenés nélkül, gyümölcsöt, parfét, konyakot kínálgatva, meg kaviárt, tengeri rákot, szivart, cigarettát. A sürgő-forgó, tánczó, elsuhanó, beszélő, kaczagó uri nép zsongásán diszkréten verődik keresztül a muzsikaszó, s szerte szállong, kavarg a csipke, a virág és a százféle parfüm illata.

Fönn, a korridóron jókedvű férfitársaság ül a kis, kerek márványszőnyeg körül, a melyen bor, pezsgő, konyak meg egy skatulya cigaretta van. A szót, persze, Dormándy Jenő viszi, a nagy utazó. Blazirt és cinikus, de kellemes, mert nyugodt ez a modern Epikur, a ki valóságos teóriát csinál a földi gyönyörökből s hivatást a mámorból.

- Mit akartok? - szólt. - Az ember idecsöppen erre a bolond világra s komoly pofát vág hozzá, mintha valami nagy dolog volna. Nincs nevetségesebb a józan embernél. Annál, a ki nem tudja, hogy csak a csókért, ölelésért, a szerelemért érdemes élni. A többi számárság.

Fölhajtott egy pohár pezsgőt Zádory gróf, képviselő, a delegáció tagja, úgy tett, mintha oda sem hallgatna s csak a Radnay professzor, a tudós akadémikus hosszadalmas fejtegetésére ügyelne, a ki éppen a katonai büntetőjog reformálásának alapelveit magyarázta, a mire Báthly százados előkelő nyugalommal keresztbe tette a lábát s fanyarul mosolygott. Csak a legfiatalabb kaszinó-tagok lesték a Dormándy szavát, a színházi öltözők s a versenytér ismert lovagjai: Bényey, Telek, Szalóczy s a kis Bihar, a miniszteri titkár, a ki mindig az ujságíró barátait emlegette. Szalóczy közbeszólt:

- Szamárság? Miért? Az asszony utóvégre is asszony. Egyforma valamennyi, s a csókja, az ölelése, a szerelme is.

Dormándy ránézett s a szeme egy pillanatra megvillant.

- Én soha sem tudnék egygyel megelégedni. S azt hiszem, hogy a millióféle asszonyért való sóvárgó vágyakozás, ez az örök tűz, a világ kezdetétől fogva lángol vagy lappang bennünk, közöttünk, minden emberben. És hogy egy kicsit hipokriták vagytok, fiaim, ha el akarjátok tagadni az égetését, vagy pedig leönteni egy pohár limonádéval: a házassággal. Ámitás. Ámitjátok magatokat is, a világot is.

- S te soha sem érezted, hogy lehet, hogy van, a ki szebb, különb, kedvesebb valamennyinél?

Dormándy elgondolkodott.

- Soha... Azaz, hogy egyszer... egyetlen egyszer...

Kórusban nevettek rá, mintha valami titkon csípték volna.

- Ahá!... Ugy-e?...

- Nem ahá, nem! Akkor az egyszer közel voltam hozzá. Csak közel.

Báthly százados mosolyogva kacintott.

- Szép volt?

- Akárcsak egy álom. No, nem is tartott tovább.

- Uti kaland, persze!

- Csakugyan utközben volt. Tizenhat órai utnak indultam, gyorsvonaton, este. Az utazókocsiban is, a háló kocsiban is fülkét béreltem jó előre, hát az éjjeli nyugalom miatt nem kellett aggódnom, noha tömve volt a vonat utasokkal. Az étkező kocsiban megvacsoráltam s elszívtam egy szivart. De a társaság, csupa ásitózó filiszter nép, álmos és unalmas volt, hát otthagytam hamarosan őket. Lefeküdni még korán lett volna, behuzódtam a kocsifülkémbé. Gyönyörű, derült este volt, poétáknak való s majd hogy nem verset irtam róla magam is. A második állomáson szállott föl a vonatra, éppen az én kocsimba: ő, az Álom. Fiatal és szép volt, talpig fekete gyászban, csak a fehér arcza és a két szeme ragyogott, mint az a csillag-sugáros este, a minék a félhomályából előbukkant. A kalauz mentegetőzve magyarázta neki, hogy egyetlen üres ülőhely sincs az egész vonaton, de ő nem szólt rá semmit. Leült a folyosó végén arra az ülésre, a mi a kalauz számára van. Aztán összedugta a keztyűs kis kezeit, s bámult ki az ablakon, a csillagos éjszakába, a hol a robogó vonat mellett gyorsan tűntek el a változó tájak. Hegy-völgyes, erdős vidékek, szundikáló, fehér falvakkal: néha egy-egy hid, gyárkérmény, vöröslámpásos apró őrházak. Láttam, hogy az asszony szemei elsiklanak az éjszakai képek fölött, a nélkül, hogy észrevenné őket. Fáradtan sóhajtott s a szeme lezáródott. Biztosan tudtam, hogy eszeágában sincs, hogy aludjék. Az a ravasz, csalóka félszendergés lopózott a lelkére, a miben az életet, ezt a különös és érthetetlen utat, mindig másfélének látjuk, mint a milyen. A vonat rohanása és zakatolása alatt az agy és a szív valami csodálatos mámoros munkát végez. Kaleidoszkópokat teremt, álmodik, gondolkozik, fest, dalol és képzelődik szakadatlanul. Az örök tűz lázong, öntudatlan... Az emberen erőt vesz a röpülés vágya; lassunak tartja a legvakmerőbb gyorsaságot is és a gondolatok szárnyán elébe vág...

Báthy százados incselkedően mosolygott.

- S végre is hamarébb a célhoz ér.

Dormándy úgy tett, mintha nem hallaná.

- Fölajánlottam neki a kupémat. De nem akarta elfogadni. Bántott a visszautasítása s megmagyaráztam, hogy tartozom ezzel az előzékenységgel s neki nincs joga azt el nem fogadni. Végre igazat adott s helyet cseréltünk. Azután... azután...

Megakadt az elbeszélésében. A korridor korlátjára könyökölve, merev szemmel bámult a lépcsőre, a melyen sugár, magas, szőke nő haladt fölfelé. Egyik kezével a fekete selyem ruháját fogta, hogy meg ne botoljék benne, a másikkal a legyezőjét. Semmi disz, semmi ékszer a ruhán, csak a kivágott derékon, a keble fölött egy havasi gyopár s a párja, ugyanolyan, a dus, szőke aranyhajában, opálból meg gyémántból. Az arcza haloványpiros, a karjai, a vállai fehérek, mint a hó. Fejedelmi szépségének tiszta, cziczoma nélkül való, graciózus egyszerűségével szinte kivált a sok aranyos, fodros, csipkés báli alak közül s méltóságos egykedvűen, lesütve a fejét, lépett egyik lépcsőfokról a másikra, mintha nem is akarná látni, hogy mindenki őt nézi. Dormándy elsápadt. Izgatottan, sürgetően kérdezte:

- Kicsoda?... Kicsoda az?...

Zádory gróf csodálkozva nézett rá.

- Nem ismered?

- Nem. Nem.

Biharra néztek várakozóan.

- Dulházy Beáta, - szólt az ujságírók barátja. - A meghódíthatatlan, a márványasszony. Még nem volt tizennyolcz éves, mikor az apja erővel férjhez adta egy duszgazdag vén rouéhoz, Ónody báróhoz, a ki az esküvő után egy évvel agyonlőtte magát. Valami két esztendeje lehet, körülbelül.

- Miért?...

Bihar vállat vont.

- Ki tudja? Akkoriban azt beszéltek, hogy az egy évi házaselet alatt sem tudta kicsikarni a feleségétől az első csókot... Annyi bizonyos, hogy ezt az asszonyt sohasem látta mosolyogni vagy fölhevülni senkisé. Az örök tüzet ez nem ismeri. Olyan, mint a márvány.

Dormándy fölállott. Kivette az óráját s hosszasan nézte, gondolkozva.

- Valahová készülsz? - kérdezte Báthly.

- Igen, Bécsbe. Egy óra múlva indul a vonatom. Sietnem kell.

- Hát a történet vége? A szép utitárs?...

Dormándy bosszusan szakította félbe.

- Ejh! Hát nincs vége. Néztük az éjszakát, a csillagokat, a röpülő tájakat. Ő a kocsiból, én a folyosóról...

Sarkon fordult és elsietett. A tarka bál sokaság hullámszó, zsongott s a korridoron megcsörrentek a pezsgős poharak.

*

A vasutállomáson megírta a levelét.

- Asszonyom! Két évvel ezelőtt, a csillagok láttára nekem adta az első csókját, az egyetlen csókot. Azt kívánta, hogy annak mámoros illúziójával váljunk el és sohase tudjunk egymásról semmit, csak azt az egyetlen csókot. Az örök tüzzel dacoltam és még sem kutattam az ön nyomát, pedig annak az éjszakának a lázas korbácsa kerget azóta szünetlenül. Az elől futok most is, mikor a véletlen ma a Szentkatolnay-bálra vezetett, a hol láttam önt újra, még szebbnek, még ragyogóbbnak, mint akkor. Azt mondják, hogy ön márvány, hogy nem tud sem csókolni, sem mosolyogni, sem szeretni. Ha már örökre el kell egymást kerülnünk, legalább üzenje meg, hogy igaz-e ez? Mert az a csók nekem mást mondott. - Dormándy Jenő.

Boritékba zárta a levelet s odaadta az inasának.

- Elviszed Ónody bárónénak. Siess, még ott találod a bálon, a Szentkatolnay-palotában.

Azzal sietett a vonathoz, a mi már indulásra készen állott. Beült. Azután Bécsig csak nézte a röpülő tájakat, a csillagokat, az őrházakat, éppen mint akkor, az első, az egyetlen csók éjszakáján. Mikor a fiakker megállott vele a Hotel előtt, a portás sietett eléje és egy táviratot adott át. Dormándy reszkető kézzel tépte föl. Két rövid szó volt benne:

- Jöjjen vissza...

VISZIK A KIS KOCSIT.

Bölcső talán már nincs is a világon. Pedig azelőtt, hajdan, a ház legszebb ékessége volt az, a mi ott rengett-ringott a kandalló mellett s anyai szeretet virrasztott és édes dajkadalok zendültek fölötte, dicsőségére annak, a ki a bölcsőbeli álmokat kormányozza. A bölcső, ha kikerült belőle a gyerek, ott maradt azért a szobában, várni az új jövevényt... De ma már másképpen van. Selyem ernyős, rugókon gördülő kocsiban álmodja a gyerek az első álmait, a kandalló is kipusztult és a dajkadalokat lassanként végképpen elfelejtjük. Nem csoda hát, ha olyan nagy fejtörésbe kerül, hogy mit csináljunk a kis kocsival, most, a mikor már Szabolcs is, a legkisebbik, kicseperedett belőle.

Hiszen igaz: Mikulás hozott helyette parádés, délczeg fa-paripát, piros nyereggel, szattyánból való bőr-kantárral, dehát az mind csak nappalra való, a tollforgós huszárcsákóval együtt. Aludni, álmodni, a paripa hátán nem lehet. Mit csináljunk hát a gyerek-kocsival?

Marsuka, persze, nem szavaz. Az ilyen nagy leánynak már, ki tudja, hol jár az esze. Bandi azt javasolja, hogy adjuk el a kocsit az ószeresnek és az árát tegyük be a takarékpénztárba Szabolcsnak. (Az isten őrizze meg tőle: tán tőkepenész lesz ebből a gyerekből?) De erre meg Böske sirva fakad, mert ő is abban a kocsiban álmodott valaha s tiltakozik, hogy a kis kocsi nem az ószeresnek való. Tán igaza is van.

- No már pörpatvar lesz belőle, látom, - szól a vitába türelmetlenül az asszony.

- Miért lenne? Föl kell vitetni a padlásra, punktum.

A gyerekek nagy szemeket meresztenek, sőt az asszony is gyanakodva néz rám.

- A padlásra? Háromszor vitettük már föl, háromszor kellett lehozni megint...

Erre aztán elgondolkoztunk valamennyien. Csak Szabolcs, a kit pedig legjobban érdekel a dolog, oda sem néz. Rézcifrás huszárcsákóval a fején, büszkén sarkantyuzza a paripáját és az ostorával nagyot suhint.

- Csika ne! Gyi te, Tündér, gyi!..

S vágat, mint a szélvész, képzeletben bizonyosan Bergengócia felé. Valamelyik testvérkéje odasomfordál hozzá s homlokon csókolja, aztán a fülébe sugja:

- Kis fiu! Viszik a kis kocsit, viszik! Föl, föl, messze, Padlás-országba!

De a kis fiu hallani sem akar róla. Kövér arczocskája kipirul, mialatt a hintázó fa-paripáját sarkantyuzza.

- Csika ne! Gyi te, Tündér, gyi!...

Talán mégis megnyugosznak hát békességesen. De azért nem megy az olyan könnyen. Mert ha kocsiformája van is, mégis csak bölcső a bölcső. Akármicsoda butort visznek is ki a szobából, egyiknek a helye sem marad olyan nagyon üres, mint a bölcsőé. Hát előbb ki kell azt okoskodni, hogy mit teszünk majd a helyére. Kis ágyat, persze. De hová? A bölcső elfér akármelyik sarokban, de már a kis ágynak hely kell. Aztán a bölcsőbeli ember csak gyerek-számba megyen, olyan, mintha ott sem volna, de egy ágygyal több: az már valami. Egy emberrel több a hálószobában, a mi pedig nem lesz attól nagyobb semmivel sem. S a kérdést megint csak nekem kell eldöntenem.

- Nem lehet másképpen, Bandi költözködjék át hozzám a másik szobába, ágyastól, minde-
nestől. S annak a helyére új ágyat kell tenni, Szabolcsnak. A kis kocsit meg föl, a padlásra.

Az asszonynak még más aggodalma is van. Mert babonás, amit nem is csodálok.

- Most mindjárt? Este?

- Hát persze, hogy most. Miért ne?

De ez ellen már közösen tiltakoznak.

- Nem, nem. Este nem jó a szobából kivinni semmit sem. Utána megyen valaki, örökre...

A másik meg szepegve kérlel:

- Csak még ezt az egy éjszakát hadd töltsé itt velünk! A kis fiu is jobban alszik benne bizonyosan.

S végre is engednem kell a negyvennyolcából.

- Jól van hát, maradjon még az éjjel. De reggel aztán egy szó se legyen róla, föl kell vinni. Szokják az ágyba az a kis Rontó Pál!

Rontó Pál impozáns nevére a gyereknép megcsöndesedik. Böske, Bandi hosszukat pislog, míg Marcsu eluttogja nekik a rendes estéli mesét Aranyos Erzsikéről, Többsincs királyfiról. Azon aztán lassacskán elszenderednek. Már csak Böske sóhajtgat félálmosan:

- Viszik a kis kocsit... viszik... reggel...

Azután elhallgat ő is, a fészek álomba merül. Láthatatlan angyalok szárnya suhogása hallatszik a félhomályban, a mint körülropdösik az álmodó gyermeklelkeket. Az egyik sóhajt, a másik föl kacag, a harmadik nyugtalanul hánykódik, mintha az aranyfán csüggő aranyalma után kapaszkodnék, a mit kicsi kezével el nem érhet. Máskor óraszámra elhallgatjuk az asszonynyal a szomszéd szobából az álmodásukat s tünődve találgatjuk: melyiknek hol jár a lelke, Angyalország álmvilágának melyik tájékán. De most minduntalan visszatér és oda-tapad a lelkünk a kis kocsihoz, a mit már háromszor vittek föl a padlásra és háromszor hoztak le onnan megint. Az asszony nagyot sóhajt.

- Mennyi boldog órát töltöttem mellette!

- És mennyi szomorut!

- Az is édes volt. Tele aggodalommal, de tele reménységgel is.

- Emlékszel: mikor Böskét lestük benne?

- Négy hónapos korában. Mikor legelsőt mosolygott, ugy-e?...

- Igen. Meg mikor Szabolcs csöngetett a fecskéknek? Versenyt a templom harangjával?...

Az éjjel is szüntelen ez forog a fejünkben. Álomország tündérei vállra emelik a kis kocsit és viszik a padlásra, vagy még magasabbra. Mi meg föl-fölriadva szállunk utána: nem maradt-e benne ő is, Szabolcs, vagy valamelyik másik, akármelyik a négy közül. Mert azt nem bocsátjuk, nem, nem, egyiket sem... Viszik a kis kocsit...

Reggel aztán alig várjuk, hogy az álmok elröpljenek. Az első napsugárban vidáman köszöntjük az életet, a valóságot. A hajnali sürgés-forgással megkezdődik az új rendezkedés. Szabolcs már pattog az ostorával és a kis kocsiból szedik kifelé a csipkés vánkost, a himzett takarót, mindent, mindent, a mi a bölcsőbeli álomhoz való.

Üres már, ime, a kis kocsi, emelik az ajtón kifelé. De a kis fiu észreveszi. Mintha parányi gyereklelkével megérezné, hogy elvesznek tőle valamit, a mi az övé s a mit nem adnak vissza többé soha... Előbb bámészan mereszti a szemét az anyjára, aztán odafut a kocsihoz, majd két kis kezével beléje kapaszkodik. Le kell azt tenni okvetetlen, addig rángatja.

- Nem, nem! Nem adom oda a kis kocsimat!

Nagy küzködéssel felmászik rá s kémlelve, kutatva tekint beléje köröskörül. A kis kocsi csak áll ott előtte némán, mozdulatlanul, üresen s a gyerek picziny ajka pityergésre huzódik. Eltörött a mécses, bizony még sirva fakad. Ha ilyen vén ember nem volnék, nem szégyenlenék vele sirni magam is; siratni a csipkés párnát, a himzett takarót, az aranyvirágos gyermekálmokat... A mikkel együtt viszik, viszik a kis kocsit kifelé a házból, a lelkünkéből; viszik negyedszer, utóljára.

A SZINEK.

Közönséges történet; Bakóczy Tamáshoz való, a kit háromesztendei házasság után elhagyott a felesége. A hites felesége, a szép Tardossy Eliz, a ki nem felejtette el, hogy magával vigye Karády Luciánt, miután a fiatal ember a kártyán és a lóversenyeken végképpen tönkrement. Ellenben a szép szökevény kétesztendő, angylarczu, szöke leánykáját, Emmi, otthagyta az urának, Bakóczy Tamásnak, emlékül.

Tizenhat esztendeje már annak. El is felejtette, régen, mindenki. Csak Bakóczy Tamás nem. Vad, komor rajongással ölelte körül a gyermeket, az egyetlen, a mi ifjúsága tavaszából megmaradt. Maga nevelte, maga tanította. Szakított a világgal, csak azért, hogy egyedül, teljesen a gyereknek élhessen. Nem is törődött, nem is gondolt egyébbel. Barázdás homloka mögött szüntelenül ott égett az a makacs rögeszme, hogy ezt a leányt az igazi, a tökéletes tisztaságban neveli föl. Minden szót, minden gondolatot kiválogatott a számára. Okosan, sőt óvatosan, hogy a világ csak úgy haloványan derengjen be hozzá, az apa lelkén, gondján szigorúan megsűrve.

Mindig együtt voltak; tizenhat év óta mindennap. Éppen, mint ma. A reggeli után még az asztal mellett ültek. Bakóczy Tamás a szokottnál is kedvetlenebb volt, csaknem fanyar. Emmi észre is vette azt mindjárt.

- Rossz éjszakád volt, apám? - kérdezte.

- Rossz. Nagyon rossz. Az este valami régi ujságban lapozgattam s egy borzasztó képen felejtettem az eszemet. Még álmomban sem tudtam tőle megszabadulni.

- Bizonyosan valami háboru. Füst, vér, halál...

- Nem, annál is sötétebb. Lengyel piktor festette. Azok a lengyel festők! Csodálatos, mennyi szomorúságot festenek. Mintha nemzeti gyászuk tónusa rezegné keresztül még művészi alkotásaikat is.

- Persze. Szomoru nemzetnek szomoru a művészete is. Természetes.

- Hiszen igaz: az élet színekből van. Tarka, rakoncátlan, kiabáló, hallgatag és sötét színekből. De ez mégis szertelenség, így kiválogatni. Képzeld. Rettenetes sziklahasadék van rajta megfestve, tátongó, borzalmasan sötét mélységgel. Az ég is sötét és komor, sulyos felhőkkel borítva. A tájon hollók röpködnek át. A mélység fölött meredek kőszikla, a minek az oldalába keskeny, kanyargós gyalogut van vágva. Egyik oldalon a sziklafal, a másikon a mélység. S az ut telistele ezerágu, szurós, éles tövissel... Nincs hová lépni, vagy a tövisbe, vagy a mélységbe. Ezen a rettenetes uton halad egy bájos, fiatal asszony, vagy leány, mezitláb. A kezét imára kulcsolja, a szemét az égre függeszti. Feje körül gloriola fénylik...

Emmi az apjára bámult. S halkán, önfeledten sugta:

- A szerelem martiriuma...

Bakóczy Tamás elsápadt. Előre hajolt, a leány felé, mintha valami hihetetlen dolgot hallott volna. De a megdöbbenéstől szólni sem tudott. A leány odament hozzá, redős homlokát gyöngéden megsimogatta, majd megcsókolta. S szeliden a szemébe mosolygott.

- Rosszat mondtam?

- Rosszat, nagyon rosszat! - lobbant föl indulatosan az apa. - A leggonoszabb, a leggyűlöletesebb szót.

- Hiszen szín az is. A szerelem.

- Az. A tűz színe. Éget, ha hallom, éget, ha rá gondolok is. Hol vetted, hol, azt az utálatos szót?

Ellágyult a hangja és lesütötte a szemét. S azután hallgattak, sokáig. Nem néztek egymásra, pedig mind a kettő a másikra gondolt. A kályhában mérges lánggal zugott a tűz, morogva, mintha kóbor lelkek pörlekednének benne. Bakóczy Tamás fölpillantott. Meglátta a leány finom, fehér kezét az asztalon és megfogta azt, a két keze közé, gyöngéden, mintha erre a keskeny öt ujjacskára még a simogatást is durvaságnak tartaná. A hangja reszketett, mint a roskatag öreg ember utolsó nótája, halkán, fáradtan. Félig dal, félig susogás. De szomoru, szomoru egészen. Mint az őszi lombhullás. Mint az elmulás legelső lehellete, mely a hervadó virágok fölött végigsuhan.

- A színek! Igen. A fehérén kezdődnek, a gyermekkoron, mikor még tiszta, hófehér minden; a test, a lélek, a sziv, az agy. Azt akartam, hogy olyan maradj mindig, vagy legalább a meddig csak lehet. Hogy aztán, valamikor, későn, lassan, észrevétlen lépj át belőle a szürkeségbe, a nyugodt, csöndes életbe, a miben ne legyen más szín, csak szürke. Sem piros, sem fekete. Csak szürke, egyhangu nyugalom, a mit sohase égessen meg annak a szónak a szerencsétlen tüze. Nyugalom, igen. Ez a szürke báránnyelű, ami szélcsöndes alkonyaton meglepi az eget. Nincs benne égető napsugár, de villám és fürgeteg sincs. A fény és az árnyék bántó ellentéte nem viaskodik rajta. Szürke minden. A távolság, a levegő, az ég, a föld...

- És... és a sziv is, ugy-e?

- Az is, mert nyugodt. Mert nem zaklatja semmi indulat. Az ilyen élet szép igazán. És kedves. A leány fázósan megborzongott.

- Az örökös alkonyat, - szólt csöndesen. - Rózsaszínű hajnal és fekete éjszaka nélkül.

- Nem, nem, - tiltakozott az apa. - Minden megvan benne, a szürkeségben. Csak minden szeliden, enyhén. S csak az az egy nincs... az a rettenetes, az a hazug tűz...

Az a tűz ott lángolt már akkor a leány arcán. Okos, szép fejét büszkén, határozottan vetette föl s az apja szemébe nézett.

- Abban a tűzben, abban a szóban van, apám, az élet, az egész világ!

A Bakóczy Tamás keze ökölre szorult. Az ellen a láthatatlan ördög ellen, a minek még a nevéől is óvta, hosszú tizenhat éven át, összetört lelkének vigasztaló bálványát, ezt a leányt. Ha lesujthatna rá! A szerelemre! Ha szétzúzhatná, egyetlen csapással és kiragadhatná az öleléséből! Ki, ki, a szürkeségbe, az örökös, báránnyelűs alkonyatba. Átvillant a lelkén annak a másinak az emléke, a kit a szürke hajnalból ugyanez a rózsapiros lidércz csalt el tőle. Ez a hazug lidércz, a melyiket nem akart bebocsátani, mégis visszajött az s itt van, ime, a leányért is...

Emmi hizelkedően, kedveskedve fonta át gömbölyű karjával az apja nyakát. És a szívéhez szoritotta a fejét, szinte szenvedelmesen. A férfi megreszketett. Ebből az ölelésből érezte meg, hogy az már nem neki, nem az apának szól. Nem. Másnak. Annak a tűznek, a mit ő hiába üldözött s a mit el nem űzhet ő sem, senkisem. Nagyot sóhajtott.

- Milyen kegyetlen vagy!

A leány rámosolygott.

- Nem, nem kegyetlen... Csak...

- Szerelmes...

S egy szót sem szóltak többet. A leány lelke előtt a hajnal biborpiros verőfénye ragyogott. Tele dallal és virággal, rózsaszínnel is. Csak feketével nem. A férfi pedig arra az éjszakára gondolt, a minek a sötétségében, keskeny sziklaoldal útján, tövisek között, vérző lábbal, megyen a fehér leány, szomoru szép feje körül arany sugaras glóriával.

A SZEMEREI FÁK.

Scitovszky János még alig egy félesztendő óta volt esztergomi hercegprimás, mikor Zachlukál Iván beállított hozzá. A nevét meg sem mondta az előszobában ácsorgó cselédeknek, azok meg nem kérdezték. Látták a reverendájáról, hogy pap, hát bejelentették. Alázatosan kezét csókolt a primásnak s halkán rebegte el a szokásos latin köszöntést. A primás csak akkor kérdezte meg.

- Hová való vagy?

Bizonyosan azt értette ezalatt, hogy hol plébános Zachlukál Iván. De az csak vállat vont.

- Sehová.

A primás meghökkent.

- Hogyan: sehová? Hogy hívnak, fiam?

A pap lesütötte a szemét.

- Zachlukál Iván...

A primást erre a névre egyszerre olyan köhögés fogta el, hogy majd megfult belé. Mintha valami csont akadt volna a torkán. Alig tudott szólni is. Csak a fejével bólintgatott.

- Értem, fiam. Most már értem.

Csendes, falusi plébániákon, a hol bérmautjában meg-megszállott, sokat emlegették Zachlukál Ivánt akkor, a szabadságharcz nagy tragédiája után. Minden véres csatáját végigharczolta a pap, kereszttel a kezében. És a fegyvercsattogás, a halálhörgés, a dobok és trombiták riadója között, a véren és füstön keresztülharsogott a szava:

- Előre! Előre, honvédek! A kereszt után! A hazáért!

Halovány arczu sápadt kispapok, a kik tiszteletére összesereglettek, sokat beszéltek arról a primásnak, kipirult arczczal, fölragyogó szemmel. S elmondták azt is, hogy Haynau is nagyon érdeklődik Zachlukál Ivánért, hogy vajjon merre járhat. Ime hát, itt van. A primás végignézte kétszer is, háromszor is. Majd hosszú hallgatás után megkérdezte:

- Hát, mit akarsz, fiam?

- Valami gazdátlan plébániát, kegyelmes atyám, - szólt csendesen a jövevény, - a hová félrehúzódhassam. A legkisebb, a legszegényebb plébániát, valahol, messze az országuttól. A hová a főtisztelendő kollégáim közül senki sem vágyakozik.

- Meg a zsandárok közül sem, ugy-e?

- Meg azok közül sem.

A primás gondolkozott.

- Jó lesz Szemere?

Zachlukál Iván sietett megnyugtadni.

- Óh, igen. Nagyon jó lesz, kegyelmes atyám. Az lesz a legjobb.

Azt sem tudta, hogy melyik tájékán van szép Magyarországnak. Damjanich, Földváry nem járt arra soha. De éppen azért lesz az jó. Olyan hely az bizonyosan, a hol senki sem ismeri, sem őt, sem a történetét. A primási titkár hamarosan nyélbe is ütötte a dolgot, az is alig várta,

hogy az aulát megszabadítsa a kellemetlen látogatótól. Egy óra alatt készen volt minden. Ebédre sem nagyon marasztalgatták Zachlukál Ivánt. A helyett azonban a primás utavalóképpen ellátta kegyes atyai tanácsokkal. S végre csontos ujjait intően emelte föl.

- Azután: rossz hirt ne halljak felőled, fiam!

Zachlukál Iván kezét csókolt, fogadalomképpen, azután igyekezett kifelé s meg sem állt Szemeréig. Nagyon tetszett neki a falu. Olyan eldugott, békés kis sárfészek volt az, az északnyugati hegyek között, a minőt ő keresett. Az apró fehér házikók között, szinte a nagy, sárga templom oldalához lapulva, a torony és a dombok örökös árnyékában huzódott meg a csendes, kis, elhagyatott plébánia, a miben fölütötte a tanyáját. Nem háborgatta senki sem. Mondhatta, a hogy akarta, a kis és nagy miséket, kedve szerint.

Mit is csinált volna egyebet? Akkor, éppen a halál nagy sivatag csöndjében, mikor a nemzet ajakán még a jajszó is megfagyott. Mikor csak az imádság maradt meg ott, az is jobban hasonlított a zokogáshoz, halotti énekléshez... Zachlukál Iván alig mozdult ki a plébániáról, csak ha haldokló beteghez hívták, vagy a misére. Máskülönben elzárkózott, szóba sem állott senkivel sem. Egyetlenegy dolog volt, a miről szeretett beszélni: a fa. Tudniillik az egész Szemerén, a faluban és a nagy határában nem volt egyetlenegy fa, még egy csenevész akácfa sem. A nagy lombtalan pusztaságból szinte kiszürkéllettek a házak és a tarlók. Olyan volt a falu, mint a megkopaszodott világszép asszony. Madárszót nem is hallottak ott emberemlékezet óta.

Zachlukál Iván elkezdett fát ültetni, ojtani, nemesíteni. A vasárnapi prédikációiban is szünetlen arról beszélt.

- Csak fát ültessetek, sok fát, fiaim! Fa nélkül, látjátok, utálatos a falu. Olyan, mint a süket, olyan, mint a néma ember. Nem hall és nem beszél. A falunak a nyelve, a füle, a szive dobogása: a fa. A madarak szavával sóhajt, dalol és imádkozik...

A szemereiek csak vonogatták a vállukat.

- Mirevaló az? Szarkafészeknek? Hogy idecsalogassuk a verebeket?

S mentek, ki, a mezőre, szántani, ültetni, gyomlálni, vetni, aratni. Csak gyümölcsöt nem szedett senki sem. A világszép asszony, a falu, maradt tovább is kopaszon, süketül, némán. Nem hallott és nem beszélt. Csak a béresek ostorával, meg a harangszóval.

El is keseredett azon Zachlukál Iván, de azért nem mutatta. S egy vasárnapi prédikáció után megint furcsákat beszélt. Nyugodtan, mintha valami közömbös dologról volna szó, hirdette ki a szószékről a templomi sokaságnak, hogy ezentúl, a ki házasodni akar, vagy férjhez menni, annak tizenkét fát kell elültetnie vagy ojtania, a faluban. Minden uj párnak együtt tizenkettőt. Mig a tizenkét fa meg nincs, addig Zachlukál Iván meg nem esketi őket. Menjenek a római pápához.

No, oda, persze, senkinek sem volt kedve menni. A falu összesugott. Esténként, a fonóban, váltig esküdöztek a fiatalok.

- De azt szeretném én látni, hogy meg ne eskessen! Azért, hogy fa nincs?

Hát, ha azt szerette volna látni, hát meg is látta Muzsika János, Tölts András, Pirók István is. Vőlegény volt éppen mind a három legény. Együtt, egyszerre állítottak be a plébánoshoz.

- Az esküvő végett, főisztelendő uram. Hahogy ki tetszenék hirdetni...

A plébános nyugodtan nézett rájuk.

- Megvan a tizenkét fa? - kérdezte.

Egymásután feleltek, habozva, akadozva.

- Az nincs...

- Nincsen, főtisztelendő uram.

Csak Pirók István merte utána tenni a tiltakozó szót:

- Nincsen. Nincsen hát! De...

Zachlukál Iván a szavába vágott.

- Hát akkor esküvő sincsen, fiaim. Elmehtettek.

Beszélhetek aztán, a mit akartak. A plébános úgy tett, mintha nem is hallaná. A legények morogva távoztak el s a pitvarban valamelyik mérgesen nagyot káromkodott.

- Az arkangyalát! Majd megmutatom én!

De nem mutatott meg sem Muzsika János, sem Tölts András semmit sem. Mert kettőn áll a vásár: a vőlegényen, meg a menyasszonyon. A menyasszonyok pedig kereken megmondták, hogy a fejkötő csak akkor fejkötő, ha rajta van a pap áldása. A nélkül hiába kötik be a leány fejét. Az esküvő pedig csak a tizenkét fa után következhetik, hát annak meg kell lenni, ha a plébános úgy akarja. S addig szó se legyen a lakodalomról.

Be is adta a derekát mind a kettő. Egy hét múlva ott állott a tizenkét fa a Muzsika János portája körül, a másik tizenkettő meg a Tölts András udvarában. Zachlukál Iván sorba nézte őket; eleven, életerős gyümölcsfa volt valamennyi. S akkor aztán össze is adta a fiatalokat. Virágozzanak, gyümölcsözzenek ők is, a fák is... A szegény, eltiport magyar nemzet is, - gondolta utána magában.

Csak az egy Pirók István nem akart kötélnek állni sehogysem. Háromszor-négyszer is kérlelte már a plébánost. Hogy hol vegyen ő tizenkét fát? Hatot már elültetett, a másik hatra legalább várjon el a jövő tavaszig. Akkor majd csak előkerül valahonnan az is. Zachlukál Iván hamar készen volt a felelettel.

- Ha én elvárhatok fiam, ti is várhattok...

- De főtisztelendő uramnak könnyebb...

Hát hiszen tudta azt Zachlukál Iván nagyon jól. A három legény menyasszonya között a Pirók Istváné volt a legszebb: Bedécs Zsófia, hetedhét falu legszebb virágszála. Tizenhét tavasz rózsája ragyogott az arcán s a két szemében kékebb nefelejts mosolygott, mint a szemerei határban. Ilyen leányért bizony nem könnyű a várakozás... Csakhogy azt is tudta a plébános, hogy ha egyszer enged, akkor máskor is engednie kell. Ahhoz pedig egy csöppentés kedve sem volt. A nem régen még sivár, szomorú képű falu kezdett már lombosodni; itt is, ott is gyümölcsöt érlelt, árnyékot adott. A világszép asszony nem volt már kopasz; növekedett a haja, a legszebb ékessége s azzal együtt megjött a hangja, a beszéde is. S a madárcsicsergésben dobogott a szíve.

Zachlukál Iván csak annál szigorubb lett. Két hét múlva megint beállított Pirók István, még pedig Bedécs Zsófiával. A leány bele is pirult a könyörgésbe.

- Már csak tegye meg, főtisztelendő uram! Hiszen megvan már...

- Megvan a tizenkét fa?

- Csak nyolcz van, főtisztelendő uram. De azt a négyet már csak elengedheti...

A plébános kérlelhetetlenül csóválta meg a fejét.

- Egy felet sem engedek, fiaim. Tizenkét fa dukál minden pár után, megmondtam. Nem csálhatnak meg a kedvetekért senkit sem.

Akkor azután az történt, hogy többet nem is ment a plébánoshoz sem Pirók István, sem Bedécs Zsófia könyörögni, hogy engedje el a hiányzó négy fát. Egy darabig csodálkozott is rajta Zachlukál Iván eleget. Hónapokig várta, mikor toppan be Pirók István.

- No, főtisztelendő uram, megvan a tizenkét fa! Mind a tizenkettő!

De nem toppant be Pirók István s a plébános lassankint meg is felejtkezett róla. A többiek meg csak ültetgették, ojtogatták a tizenkét fát s esküdték a holtomiglan-holtodiglant, a templomban, orgonaszó mellett, mialatt a templom körül már illatoztak az orgonabokrok és csattogtak a fülemülék.

Tán egy esztendő is eltelt, ki tudja? Zachlukál Iván nem a napokat, a fákat számlálgatta. Egyszer csak, karácsony táján, éppen róráté után, beállit a plébániára egy asszony. Zachlukál Iván bizony meg sem ismerte. Fiatal és szép volt pirospozsgás arcczal, telt idomokkal s... mind a két karján egy-egy csecsemővel. Nyilván ikrek voltak.

- Mi kell leányom? - kérdezte szeliden a plébános.

Az asszony odanyujtotta eléje a két apró jószágot.

- Megkeresztelni, főtisztelendő uram...

Zachlukál Iván akkor ismert rá a hangjáról. Bedécs Zsófia volt az, a Pirók István meny-asszonya. A plébános majd sóbálványnya vált ijedtében. Csak hüledezett, szörnyüködött. Fenyegető szemmel nézett a leányra, az istentelenre. S kemény, korholó, megszégyenítő szavakon gondolkozott.

- Te... te... Zsófi... te...

Zsófia a plébánosra nézett. És nem sütötte le a szemét. Csak úgy odapillantott a két karján szendergő csecsemőkre s az arcza lángbaborult és két nefelejts szeme fölragyogott. Az anyaság büszke, boldog szégyenétől. Kebelén a két gyermekkel olyan volt, mint valami fiatal, erős ojtvány, az első termés hatalmasan kifejlett két gyümölcsével. Mosolyogva vonogatta gömbölyü vállait.

- Ki tehet róla? Főtisztelendő uram az oka: miért nem adott össze? Pedig tiz fa már megvan. Igenis, tiz...

Zachlukál Iván kiesett a sodrából, tökéletesen. Erre az egyre bizony nem gondolt. Mit szól majd rá a herczegprimás, ha megtudja?

- Takarodj, takarodj előlem, hamar! - kiáltott a leányra. - És egy félóra mulva itt légy, azt mondom! Azzal a... mit is mondjak? Igen... Pirók Istvánnal együtt!...

Még el sem telt a félóra, mikor már ott volt Bedécs Zsófia, Pirók Istvánnal, meg a két gyermekkel együtt, megint. Már akkorra két templomatyát is odahivatott Zachlukál Iván, tanunak. S egy betűvel sem emlegette a fákat. Csak mikor összeadta a fiatalokat és a matrikulába is beírta, akkor jutott eszébe a tizenkét fa. Azaz a kettő, a mi hiányzott, mert tiz már meg volt.

- A két fát elengedem fiaim, - szólt csöndesen. - El. Mert bár elkéstetek az ültetésével, de a mindenható nem késett el... Sőt...

S megsimogatta, mosolyogva, a két kis fattyu pirospozsgás képét és megkeresztelte őket, nyomban az apjuk meg az anyjuk esküvője után. A fiut Istvánnak, a leányt meg Zsófikának.

*

Most, bezzeg, van már Szemerén fa, akármennyi. Alma, körte, dió, szilva, berkenye, som, cseresznye, meggy, s még sok másféle izes gyümölcsöt termő sudarak sűrű lombjai ölelik körül a tornáczos, fehér házikókat. Valóságos tündérliget a falu; aranyalmával, keményhaju dióval illatos, enyhülést nyújtó terebélyekkel árnyékos Eldorádó kertje nagy messzi vidéknek.

S olyan a temetője is, mintha gyümölcsös kert volna. Mindössze egyetlen egy behorpadt sir van benne, a mire két szomorú fűzfa borul, szeliden, szomoruan. Csak annyit tudnak róla, hogy abban a sirban valaki alszik, a ki valaha plébános volt Szemerén. De a nevét bizony elfelejtette mindenki. Ránczosképű öreg anyókák még emlékeznek rá, hogy azt a két szomorú fűzfát a sirja fölibe Pirók István ültette... meg a felesége, Bedécs Zsófi.

A BUZAVIRÁG.

Sohasem láttam boszorkányfüvet és mégis meg vagyok babonázva, mert a kis leányom barna őz-szemét mindig kéknek látom, mióta a lelkembe szívtam a buzavirág üde illatát. Nem részegít, nem mámorít az, mégis ha egyszer megkóstoltad, mindenütt újra csak azt keresed, azt látod és visszavágyik, visszatér hozzá a szived tengerentúlról is, még messzebből is: a déli növények, pálmák, kaméliák közül; a téli paloták márványos, kristályos falai alól is, vissza, a kislelvi mezőkre, a hol a kalászok közül harmatos, kék buzavirág mosolyog eléd. A többi virág sir, kaczag, pompázik, hivalkodik; a buzavirág csak mosolyog, szelid, hűséges, igaz szeretettel. S mintha az elhagyott szülőföldnek örökmékkü, nyájas nefelejtse volna, veled marad mindig.

Nincsen ott semmi fönséges, semmi csodaszerű, a hol ő lakik, a buzavirág. Nincsenek sziklatetők kékedő, daczos sasfészek, amik múlt századok temető hatalmáról komor regéket hirdessenek; sem hajókat ringató hullámos tengervizek vagy rejtelmes homályu rengetegek, a miknek titkait a nap se világítja be soha. Csak enyhe, nyugodt síkság van ott, sárga tarlóval, verőfényben csillogó harmatos réttel, kolomptól csengő legelővel; kanyargó ér partján hallgató fűzfával, kacagó vadgalambbal. Olcsó drágaságokból, kicsinek látszó nagyszerűségekből összehordott pazar dúsgazdagság.

A nagy város fényes palotái között járok, a hová az élet fürgetege sodort, a ragyogó emberáradatban is elhagyatottnak, kopott egyedülvalónak. Szótalan és fáradtan megyek, megyek, a merre a többi jár, a sima úton, a melyen egyetlen göröngy sincs, mégis oly könnyű - megbotlani... Sok, sok ember elrohan mellettem, futva, lihegve, tolakodva, és néha, a mint valamelyiknek az arcán észreveszem a gondok lappangó boruját, eltöprenkedem rajta, hogy mit kerget ez az ember? Azt az árnyékot űzi-e, a mi a homlokán ül? Vagy éppen úgy, mint én: keresve kergeti a kislelvi mezők harmatos buzavirágját?

Az utcákon roskatag öreg asszony lép elé. A kezében nagy tálat tart, a mi tele van rózsával; üvegházak és parádés, nagyur kertek gyönyörűségeire való termésével. Ránczos arcán az ősz enyészete, kezében a kikelet kövér életkedve. - Nem is szeretem látni az ilyen erőszakos, durva ellentéteket.

- Tessék virágot, tessék rózsát venni! - kiabálja.

Mindenki rózsát vesz; sárga rózsát, a minek husos, nagy, nehéz virága olyan, mint a tüzes, fekete haju, szerelmes asszony; fehér tubarózsát, a minek hideg, kegyetlen illata megszédít, mint a kevély, márványszép bálkirálynő; vagy halványpiros rózsát: kellemes, finom, muszlinruhás grófkisasszonyt. Csak buzavirágot nem vesz senki sem... De azt nem is kínálják, pedig az is van a tálban három csokor. Meglátom én őt, meg, és egyszerre tele van a szemem szelid kék színével, tele a mezőn termett, csillogó harmatával... És bánatosan fölír a lelkem: minek, minek hozzátok ide, a pompa, a fény, a cifrázkodás közé? Miért nem hagyjátok ott, a kislelvi tarlókon, az apró barázdabillegetők és a zümmögő vadméhek társaságában a buzavirágot? Hiszen látjátok, itt, a sárga, fehér, piros rózsák között szepegve huzódik meg, mintha szégyenlené a szegénységét, a származását; mintha Hamupipőke vonulna itt meg, fakó kartonszoknyácskájában, a suhogó selymü, gyémántos, diadémós királyleányok mellett.

Gyertek, gyertek, szegény, lenézett, fakó buzavirág-csokrok! Nem kellett itt senkinek, csak nekem, a ki sorsotokban a saját szomorú életemet látom. Gyertek, ide, a szívem fölébe, majd elviszlek magammal, vissza, vissza, a kislelvi mezőkre, ahonnan oly könnyörtelenül leszakítottak bennünket.

Hat krajczár az ára a három csokornak. Oda nem adnám egy kád aranyért!

És a hogy itt vannak már, a szívemhez közel, reszkető kézzel emelem fel őket, hogy megsza-
goljam. Lágyan, mint a lehellet, simul ajakamhoz a buzavirág s csak éppen egy piczinyke, egy
sóhajtásnyi illat száll föl a csokrokból, mintha remegve, szégyenlősen suddognának.

- Bocsáss, bocsáss meg, hogy ilyen keveset adhatunk... De ez legalább onnan van, ez a kevés
illat, a kislelűdi tarlók dobogó szívéből...

Elég, elég az nekem, szelid buzavirág! Sőt talán sok is. Illatoddal tele van a szívem, a fejem,
az egész lelkem, hogy nem is fér beléje. Sóhajtásod gyöngéd illatában benne van az egész
végtelen, kincses mezőség: a balzsamos rét, a nehéz asztag; a virágos luczerna-tábla, a száraz
lencse, a vad bükköny és a selyemtermő kender, meg az izmos kukoricza zizegő szála s
mintha a fülemben csendülne tőle még a várgedei templom vecsernyére konduló harangszava
is és ide kanyarodnék előmbe a fűzfapartos ér, melynek rekettyéjében pajkos vadgalambok
szerelmes nótákat turbékolnak...

Kimenekülök a zúgó, zajló, rohanó emberáradatból, az idegen, cifra paloták közül, ki, a
kakukkfűves mezőkre és a kalapom mellé tűzöm bokréjának a hazatért, szelid buzavirágot.
Ott kéklik vidáman, frissen, mint az ég derűjének lelopott darabkája s reggelenként mindig
onnan köszönt, a kalapom mellől, beszédes, mosolygós, kék szemével.

Nap nap után mulik, talán már egy hét is és a buzavirág még mindig olyan üdén, olyan
frissen, harmatosan mosolyog, mintha csak most hagyta volna el a mezőt, a mit a pacsirta
őriz. Talán azért olyan hálás, hogy pártját fogtam az idegenben.

- Milyen sokáig virít, milyen hűséges, - mondom a kis lányomnak, - hogy is lehet, hogy el
nem hervad, talán soha. Hiszen ma is olyan friss, mint a milyen akkor volt, mikor idetűztem.

S a gyermek apró, vékony karjával átfonja a nyakam. Barna őz-szemével mosolyogva néz
rá, mint a buzavirág.

- Nem az már az, nem. Hogy úgy szereted, hát én szedtem neked azóta minden reggel, friss,
harmatos buzavirágot, hogy ébredő szemed mindig rápillantson legelőszőr...

- És odatűzted a kalapomhoz?

- Oda. Hogy vidám légy tőle, mint a bokréta kalap...

Velem, velem vagy hát itt is, mindenütt, a lelkemmel, te szelid, bájos buza virágom: édes
szülőföldemnek ártatlan nefelejtse, gyöngéd illata; kaczagó vadgalamb turbékolása, gyermek-
álmok tarka pillangója! Velem vagy s érzem, hogy velem is maradsz, gyermekemnek a
mosolygós, barna szemében, a mit én kéknek látok... Mert azt is megbabonáztad az illatoddal,
mint az én lelkemet s gyökereddel odakötöztél bennünket a kislelűdi televényföldre fekete
göröngyeihez, a honnan szelid, hűséges, igaz szeretettel ránk mosolyogsz... Te hoztál haza
engem tengerentúlról, vagy tán még messzebből, nem én téged!